

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

Katedra germanistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vztahy mezi Čechy a českými Němci a jejich vývoj
Relations between Czechs and Czech Germans and their development

Filip Sedliský

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Milan Tvrdík, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B D-NJ

2021

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Vztahy mezi Čechy a českými Němci a jejich vývoj potvrzují, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Jihlava, 19. 4. 2021

Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce prof. PhDr. Milanu Tvrdíkovi, CSc. za odborné vedení, za pomoc a za rady při zpracování této práce.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá vztahy mezi Čechy a českými Němci a jejich vývojem. Zaměřuje se především na jejich historický vývoj v průběhu času. Práce samotná začíná 19. stoletím, tedy obdobím, kdy se do popředí na území Evropy dostává národní identita a vznikají národnostní konflikty mezi Čechy a Němci, žijícími na území Čech, Moravy a české části Slezska. Text práce je záměrně rozdělen do tří hlavních tématických segmentů, které se překrývají s jednotlivými státními zřízeními, v nichž se dynamicky vyvíjely právě tyto vztahy. Účelem každé ze tří částí je shrnout tendence vývoje vztahů mezi Čechy a Němci v určitém časovém období tak, aby pak mohly být porovnány s ostatními. Hlavním cílem práce je vypracovat přehledný a komplexní text, který čtenáři pomáhá s jednoduchou orientací ve vývoji zmíněných vztahů. Cílem naopak rozhodně není posuzovat jednotlivé strany konfliktu, či určovat, kdo je v právu. Objektivita a nezájatost v práci je jedním z jejích hlavních cílů. Zdroje, ze kterých se v textu čerpá, pochází jak z německé, tak z české strany, přičemž záměrem je především snaha o to zkombinovat poznatky obou stran a využít je k sestavení objektivního popisu událostí. Tyto parametry bakalářské práce určují její charakter, výsledkem je přehledný a komplexní text, který zkoumá vývoj vztahů mezi Čechy a českými Němci v průběhu minulých dvou století.

Klíčová slova: Čeští Němci, historie, konflikt, odsun, politika

ABSTRACT

This Bachelor thesis is focusing on the relationship between the Czechs and Czech Germans. Its main focus is on the development of said relations throughout times. The thesis itself bases its starting point at the beginning of the 19th century. During this time the term national identity is starting to emerge and as a consequence there emerge conflicts between Czechs and Germans living on Bohemian, Moravian and Silesian soil. The text of this thesis is intentionally divided into three main thematic segments. Each of these segments overlaps with individual state bodies in which the relationships dynamically evolved. The aim of each segment is to analyse the relationships and their changes during certain time periods in order to compare these individual parts between each other. The main aim of this thesis is to produce a well informed and orderly text to help readers understand the evolutions of the aforementioned relations. The goal is definitely not to evaluate individual conflicts and to determine who was right in them. Objectivity and unbiasedness is one of the primary goals. The sources used to gather information for this thesis are both of German and Czech origin with the goal of combining the data from both sides to end up with a factual recollection of events which transpired. These parameters are determining the character of this bachelor thesis and the result is an orderly well informed text which examines the evolution of relations between Czechs and Czech Germans during the last 2 centuries.

Keywords: Czech Germans, history, conflict, expulsion, politics

Obsa

Úvod	8
1. Historie a původ Němců v Českých zemích	9
1. 1. Předzvěsti konfliktů.....	9
1. 2. Vznik konceptu patriotismu a nacionalismu.....	9
2. Vztahy v rámci Rakouské a Rakousko-Uherské monarchie	11
2. 1. Rok 1848.....	11
2. 2. Spor o Frankfurt a budoucí podobu monarchie.....	12
2. 3. Vývoj v rámci Rakouska-Uherska.....	13
2. 3. 1. Na cestě k fundamentálním článkům.....	14
2. 3. 2. Taaffeho železný kruh a jeho význam pro soužití Čechů a Němců.....	16
2. 3. 3. Snaha o překlenutí národnostních rozdílů.....	17
2. 3. 4. Vývoj na přelomu století.....	17
2. 3. 5. První světová válka a rozpad Rakouska-Uherska.....	20
3. Vývoj vztahů v rámci Československa	22
3. 1. Vznik a zánik Německého Rakouska.....	22
3. 2. Podoba Československa po mírových jednáních.....	22
3. 2. 1. Národnostní složení nové republiky.....	23
3. 3. Češi a Němci ve 20. letech.....	23
3. 4. Velká hospodářská krize.....	25
3. 5. Růst národního socialismu mezi německou menšinou.....	26
3. 6. Vývoj ve třicátých letech po tzv. Anšlus.....	28
4. Od Mnichovské dohody po odsun	30
4. 1. Česká reakce.....	31
4. 2. Řešení problému na mezinárodní úrovni.....	31
4. 3. Sudetské povstání.....	32
4. 4. Mnichovská dohoda.....	33
4. 5. Vývoj po Mnichovu.....	34
4. 6. Odsun jakožto řešení československých problémů.....	35
4. 6. 1. Koho vysídlit?.....	36
4. 6. 2. Němečtí antifašisté.....	37
4. 6. 3. Vlastní odsun.....	38
5. Znovuotevření problému odsunu v 90. letech	39

5. 1. Poválečná organizace sudetských Němců.....	39
5. 2. Vývoj vztahů v 90. letech 20. století.....	41
5. 3. Deklarace.....	41
6. Vztahy v devadesátých letech 20. století z hlediska veřejného mínění.....	43
Závěr.....	48
Seznam použitých informačních zdrojů.....	50

Úvod

Svoji bakalářskou práci jsem se rozhodl vypracovat na téma „Vztahy mezi Čechy a českými Němci a jejich vývoj.“ Toto téma je podle mě velice zásadní, a to jak z pohledu germanistiky, tak z pohledu současné německé a české historie.

Pokud hovoříme o českých Němcích, vybaví se člověku, jen průměrně se orientujícímu v historii, pravděpodobně hned několik významných událostí a jmen, které souvisejí s českými dějinami. A skutečně, pro dějiny Českých zemí je německá menšina velmi významným a nepřehlédnutelným elementem.

Dějiny Němců v Čechách sahají až do období středověku a pokud zohledníme i předchůdce Němců, jako byli Markomani nebo Kvádové, můžeme hovořit dokonce o antice. Německý živel je tedy v Českých zemích přítomný po naprostou většinu naší historie, což se ovšem mění v letech po konci druhé světové války, kdy naprostá většina českých Němců z naší země mizí a s ní i několikasetletá historie německého obyvatelstva v Českých zemích.

Právě výše zmíněné události se chci věnovat v této bakalářské práci. Mým plánem je zmapovat vztahy mezi Čechy a českými Němci v průběhu dvou velmi bouřlivých a dynamických staletí. Pomyslným milníkem z hlediska této problematiky může být revoluce v roce 1848 a poté rakousko-uherské vyrovnání v roce 1867. Právě na rozmezí těchto dvou historických událostí chci umístit výchozí bod svého bádání.

Pomyslným vyrovnáním, a tedy i konečným bodem této práce, může být tzv. Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji z roku 1997, která se snaží o vyřešení mnoha palčivých otázek, jež mezi českým a německým národem po ukončení druhé světové války vyvstaly.

Celkem jsem se rozhodl rozdělit práci do tří celků či okruhů tak, aby každý okruh mapoval vývoj vztahů v určitém politickém režimu či prostředí. V prvním celku se budu zabývat především jejich stavem v 19. století v rámci Rakouského císařství a Rakouska-Uherska, v dalším okruhu se zaměřím na vývoj vztahů během první Československé republiky a v posledním úseku protektorátem, odsunem a diplomatickým vyjednáváním mezi Českou republikou a Německem po pádu socialismu v Československu.

Budu vycházet především z české, ale i německy psané literatury, která se všech mnou určených okruhů dotýká.

1. Historie a původ Němců v Českých zemích

Na začátek práce o českých Němcích je nejdříve třeba se zmínit o původu německé menšiny. Už tato otázka totiž bude hrát v 19. století určitou roli v národnostním boji mezi Čechy a Němci. Například archivář Bertold Bretholz razí teorii o tom, že německá kolonizace Čech a Moravy nikdy neproběhla a německé obyvatelstvo tu žilo vedle svých slovanských protějšků již od příchodu Slovanů. Vyvrácení této teorie se věnoval např. Josef Pekař, či filolog Ernst Schwarz. (Seibt 1993, s. 63)

Všeobecně přijímaná teorie ovšem hovoří o tzv. německé (neboli vnější) kolonizaci Českých zemí během 12. a 13. století – ta navazovala na vnitřní kolonizaci, které se účastnilo české obyvatelstvo. Konsolidace moci v Českých zemích a demografický vývoj v Západní Evropě umožnil kolonizaci pohraničních a neobydlených oblastí Čech a Moravy německými osadníky, kteří zde zakládali města a budovali ekonomické a politické struktury. Toto území ale samozřejmě i nadále bylo pod kontrolou českého panovníka. (Rádl 1993, s. 43)

1. 1. Předzvěsti konfliktů

Podle Rádla je možné zachytit konflikty mezi Čechy a Němci již od doby cyrilometodějské. V tomto období se jednalo spíše o spor mezi západním a východním křesťanstvím, o konflikt ohledně církevní jurisdikce na Velké Moravě, než o spor národností. Byl to tedy především konflikt slovansko-latinský, katolická správa byla ovšem v tomto regionu zastupovaná především německými (východofranskými) biskupstvími, která se snažila příklonu Velké Moravy k Východu zabránit. (Rádl 1993, s. 18-36) Dalším národnostním konfliktem může být dění v souvislosti s tzv. Kutnohorským dekretem, který upravoval hlasovací systém na Pražské universitě v neprospěch německé menšiny. (Rádl 1993, s. 90-91)

1. 2. Vznik konceptu patriotismu a nacionalismu

I když do dřívějších konfliktů mohlo být zahrnuto i národnostní hledisko, je třeba říci, že až do 19. století nehrál národ v jednotlivých sporech tak důležitou roli. Daleko důležitějším ukazatelem je nejdříve feudální vztah, který tvořil základ středověkých a raně novověkých společností. V něm hrála národnost pána nebo poddaného malou roli, protože

se jednalo hlavně o vztah, který mezi sebou sjednali a z nějž plynuli určitá práva a povinnosti. Tento systém později nahradil systém dynastický, tedy stav, ve kterém byl lid na určitém území podřízen absolutistickému panovníkovi – právě tento pořádek poté přechází v národnostní a sociální konflikty 19. století. Patriotismus v Českých zemích začínal původně jako tzv. bohemismus – jedná se o regionálně podmíněnou variantu vlastenectví, k níž se hlásí jak česky, tak německy hovořící obyvatelé historických Českých zemí. V průběhu 19. století ovšem zemský patriotismus vystřídaly dva etnicky založené nacionalismy – český a německý. (Rádl 1993, s. 110-113)

2. Vztahy v rámci Rakouské a Rakousko-Uherské monarchie

Pokud sledujeme vztahy mezi Čechy a českými Němci v průběhu 19. století, shledáme, že toto období je z hlediska vývoje vztahu velmi dynamické a proměnlivé. Mimo jednotlivé národy je nutné vzít v potaz i centrální rakouskou vládu ve Vídni – postoj Čechů, ale i Němců v Českých zemích k ní se v tomto období značně změnil. Navíc je nezbytné se zabývat i vnějším vlivem a zasahováním Německé říše, jejíž vliv na české Němce v pohraničí v 19. století stále rostl.

V 19. století se ve velké míře rozvíjel průmysl a ekonomika. Centrem průmyslu Rakouska (později Rakouska-Uherska) se staly právě České země, které měly zdaleka největší podíl na tvorbě ekonomiky celého státu. I v těchto odvětvích nacházíme ovšem určité rozdíly mezi Čechy a Němci. Tyto rozdíly jsou určeny jednak geograficky, ale i kulturně. Např. Němci v jižních Čechách a na Šumavě se ve velkém věnovali sklářství – stejně jako jejich bavorsští sousedé za hranicí mocnářství. Němci na hranici se Saskem, či pruským Slezskem zase provozovali lehký průmysl. V kontrastu k těmto variantám výroby poté stálo české vnitrozemí, které bylo a je převážně agrární. Českou doménou se stalo zpracování cukrovky a potravinářský průmysl. V českém Slezsku či v okolí Plzně poté probíhala těžební činnost. Dále se rozvíjela infrastruktura – od koněspřežné dráhy z Českých Budějovic do Lince až po železniční Severní dráhu císaře Ferdinanda. Z tohoto důvodu můžeme hovořit o jakési dělbě práce mezi českou a německou industriální produkcí. (Seibt 1993, s. 196-197)

2. 1. Rok 1848

Na počátku revolučního období vystupovali Češi a čeští Němci jednotně ve svých požadavcích a aktivitě. Tato spolupráce navazovala na koncept zemského patriotismu a většina zúčastněných se považovala za reprezentanty jednoho zemského národa – národa hovořícího oběma jazyky. Samotná Svatováclavská petice zaslaná císaři do Vídně byla podepsána mnoha Němci a v Českých zemích vznikl koncept tzv. bratrského národa (Brudervolk), který měl v praxi naplňovat ideový obsah českého zemského patriotismu. (Křen 1990, s 113)

I když Němci v této době stále tvořili v rámci Českých zemí menšinu, měli převahu intelektuální. Český jazyk byl ještě poměrně mladý a jeho kultivace národním obrozením byla v počátku, čeština také nedisponuje potřebným výrazivem na to, aby se stala úředním jazykem. I přesto se ovšem Češi chopili iniciativy a snažili se v co nejkratší době „nevyzrálou“ svého národního uvědomění vykompenzovat. Byl například zřízen výbor, který se měl zabývat doplněním češtiny o potřebnou odbornou terminologii. Právě v reakci na českou podnikavost Němci postupně od spolupráce upouštěli a jednotná česká reprezentace se rozštěpila na dvě linie – německou a českou. Symbolickým počátkem této atomizace doposud kompaktního patriotického hnutí bylo založení Spolku Němců z Čech, Moravy a Slezska k zachování své národnosti (Verein der Deutschen aus Böhmen, Mähren und Schlesien zur Aufrechterhaltung ihrer Nationalität) ve Vídni demokratem Ludwigem von Löhnerem¹. Hlavní ideou tohoto hnutí byl odpor vůči domnělé čechizaci českých zemí na úkor německé národní identity. (Křen 1990, s. 114-115)

2. 2. Spor o Frankfurt a budoucí podobu monarchie

Velmi spornou otázkou mezi Čechy a českými Němci se brzy stala otázka zakotvení Českých zemí ve středoevropském prostoru. Celým 19. stoletím rezonovaly dva velmi důležité pojmy, a to velkoněmecká koncepce a maloněmecká koncepce. Velkoněmecká koncepce počítala se sjednocením etnicky německých zemí do jednoho celku, a to včetně zemí habsburských, České země nevyjímaje. Německým gestem k přizvání Čechů k tomuto projektu bylo např. pozvání Františka Palackého na sněm do Frankfurtu nad Mohanem. Velmi důležitá z hlediska tendencí české politické reprezentace byla známá Palackého odpověď na pozvánku do Frankfurtu, kde svoji účast odmítl.

Palacký se, stejně jako většina českého národního hnutí, řadil mezi tzv. austroslavisty. Austroslavismus je politická ideologie rakouských Slovanů, jejíž ústřední myšlenkou je idea federalizovaného habsburského soustátí podle etnického klíče. Česká podpora této myšlenky vychází především z dobových reálií. V zájmu tehdejších středoevropských Slovanů bylo silné a demokratické Rakousko. Slovanské oblasti se totiž nacházely mezi dvěma mlýnskými kameny. Na jedné straně to bylo Ruské impérium a na straně druhé Německá říše. Idea federalizovaného Rakouska, ve kterém mají Slované (alespoň početní) většinu, byla tedy pro slovanské národy nejschůdnější cesta. Palacký sám uvádí, že

¹ Ludwig von Löhner (24. 9. 1812 - 7. 5. 1852) byl český politik německého původu. Zastával funkce poslance Říšského sněmu a sněmu ve Frankfurtu. Jeho hlavním cílem bylo odmítnutí domnělých čechizačních tendencí a ochrana německého etnika v Českých zemích.

Rakousko nepochopilo svoji vlastní roli, která podle něj stojí na demokratickém federalismu. (Sládek 2002, s. 7-11)

Názor českých Němců se ovšem v mnohém lišil. Mnoho Němců podporovalo právě velkoněmeckou ideu i sněm ve Frankfurtu, kterého se účastnilo i několik předních německých zemských patriotů. Mnoho Němců (s výjimkou pražských) v reakci na tento odlišný názor přestalo uznávat legitimitu Národního výboru ve prospěch Frankfurtského sněmu. Právě mezi českými Němci z pohraničí byla podpora Frankfurtského sněmu největší, neboť ve spojení s ostatními německými oblastmi shledávali cestu k zachování své národní identity. Na federalizaci hleděli někteří zástupci českých Němců jako na jisté podlehnutí Němců „barbarským“ Slovanům. (Křen 1990, s. 116-117)

Všechny spekulace o nové podobě Rakouska ovšem zarazilo zavedení tzv. „oktrojované ústavy“ v roce 1849 a období známé jako Bachův absolutismus. (Sládek 2002, s. 12) Charakteristikou centralizačních snah v tomto období byla určitá pasivní tolerance jednotlivých národů a snaha o uklidnění národnostních sporů v mocnářství. Do popředí se dostávaly ovšem hlavně otázky hospodářské (to je asi totéž) . (Křen 1990, s.138-140) Bachův absolutismus skončil v roce 1859 po prohrané bitvě u Solferina.

2. 3. Vývoj v rámci Rakouska-Uherska

Po odvolání Alexandra Bacha z pozice ministra vnitra se snažila česká politická reprezentace hájit tzv. Česká státní práva, což znamenalo obranu českých požadavků na základě práv Svatováclavské koruny. Tato koncepce nahradila dřívější snahy o federalizaci země a jejím iniciátorem byl opět František Palacký, který v této věci spolupracoval i např. s historickou částí české šlechty, jejíž nejvýznamnější osobností byl Jindřich Jaroslav Clam-Martinić. Druhá frakce šlechty se naopak přiklonila k německým centralizačním snahám. Tato spolupráce ovšem měla na obou stranách své hlasité kritiky. Šlechta často považovala měšťanstvo za pouhý plebs, zatímco levicová frakce českého národního hnutí zastávala často otevřeně antiaristokratické smýšlení. Tmelícím článkem se tu opět ukázala osobnost Františka Palackého. (Křen 1990, s. 151-155)

Dne 26. února 1861 byl ovšem v platnost uveden tzv. Únorový patent, který měl velmi centralizační charakter. Centralizace vlády spočívala v omezení moci jednotlivých regionálních zemských sněmů a jejich podřízení centrálnímu parlamentu ve Vídni (který se skládal ze státní rady a říšské rady). Nově zavedený volební systém (rozdělení do čtyř volebních kurií) navíc nepoměrně zvýhodnil německé obyvatelstvo. Tento systém přetrvával

až do zavedení všeobecného volebního práva. Znevýhodnění Čechů proti Němcům opět prohloubilo rozkol mezi oběma národy. Češi začali protestovat a jako protestní gesto odvolali české poslance z říšské rady. Tímto krokem začala éra pasivní rezistence, která byla ovšem pro českou věc spíše negativním posunem. V roce 1867 byl navíc oslabenému Rakousku bojovnou uherskou šlechtou vnucen rakousko-uherský dualismus, který byl pro rakouské Slováky další ránou. (Sládek 2002, s. 12-13)

2. 3. 1. Na cestě k fundamentálním článkům

Pro Čechy a české Němce byla válka mezi Pruskem a Rakouskem nadmíru hmatatelnou událostí, neboť velká část bojů probíhala právě na českém území. Jedna z důležitých bitev války se dokonce odehrála nedaleko Hradce Králové. Z politického hlediska nabízel nový hráč, tedy pruský stát, novou příležitost pro českou reprezentaci. Pruská okupační správa se zdála benevolentnější než vlastní rakouská civilní správa, minimálně v otázce censury. V úzkém kruhu českých reprezentantů tudíž vznikl koncept samostatných Českých zemí pod pruským protektorátem. Tato koncepce, podporovaná například Josefem Václavem Fričem, ovšem nezískala širokou podporu a většina Čechů právě v této době začala považovat Habsburky vedenou multinacionální říši za garanta české identity. (Křen 1990, s. 194-195)

Po uplatnění maloněmecké koncepce a vyřazení habsburských německých oblastí ze zamýšleného německého státu byli zklamaní hlavně němečtí liberálové, kteří viděli ve spojení s ostatními německými zeměmi řešení problému Podunajské monarchie. V roce 1867 byl naplněn koncept rakousko-uherského dualismu a Němci v Předlitavsku přišli o významnou základnu své moci – tedy zalitavské Němce. O nic lépe na tom ovšem nebyli ani Češi. Zalitavsko alespoň částečně naplnilo chorvatské požadavky širokou autonomií – tedy subdualismem. Velká část slovanských národů, vyjma haličských Poláků a Ukrajinců a Slovinců, se nacházela na území Zalitavska. V Haliči se navíc již liberálním vládám dařilo alespoň částečně splnit polské požadavky určitou autonomií. V Českých zemích bylo ovšem realita naprosto odlišná. Zdejší Němci ze strachu o svoji německou identitu a dominantní pozici jakékoliv české snahy bojkotovali. Báli se totiž toho, že by byli postaveni na pozici mladšího národa v zemi, kde dominují Češi.

„...Pokud by se Češi v Čechách změnil v Němce, nebyl by to v mých očích žádný smrtelný hřích, protože by vystoupili z nižšího stupně do slunných výšin vysoce civilizovaného národa. Ale snaha čechizovat Němce v Čechách je něco zcela jiného. Bylo by to něco neslýchaného ve světových dějinách...“

Postoj Němců může ilustrovat např. tento úryvek z dopisu, zaslaný rakousko-německým poslancem Heinrichem Svobodou² Františku Riegrovi. (Sládek 2002, s. 15)

Důležitým krokem bylo příslibení korunovace Františka Josefa českým králem v roce 1870, což by znamenalo přijetí českých státních práv, prozatím ovšem jen teoreticky. (Sládek 2002, s. 13)

V roce 1871 nastal v politice obrat, když se ministerským předsedou Předlitavska stal Karl Sigmund von Hohenwart. S ním se k moci na místo národně liberálních stran dostala konzervativně klerikální frakce. Tento obrat v politice měl dopad i na národní politiku. Zatímco prosazování národních zájmů bylo pro rakousko-německé liberály naprostou prioritou, konzervativci kladli větší důraz na regionalismus a mezi jejich členy patří i někteří Češi. (Křen 1990, s. 186-187)

Von Hohenwart se snažil řešit neutěšenou národnostní situaci tak, že zvýšil autonomii jednotlivých zemských sněmů. V roce 1871 se poprvé přiblížilo česko-rakouské vyrovnání – vznikaly tzv. fundamentální články (fundamentálky). Ty měly především řešit jazykovou situaci v Českých zemích. Úřednictvo mělo ovládat oba jazyky, zatímco administrativa by reálně byla rozdělena podle jazykových hranic. Dále se měla zvýšit autonomie Zemského sněmu v Praze, který měl obdržet podobné pravomoci jako uherský parlament a poslanci do něho měli být delegováni taktéž národními obvody. (Sládek 2002, s. 13-14)

Koncept nového administrativního rozdělení ovšem Němci odmítali, neboť by ztratili pozici dominantního národa. Např. v Teplicích probíhaly dokonce demonstrace. Proti byli i Maďaři. V rámci mocnářství Češi nenalezli žádnou spojeneckou sílu, která by jejich návrhy podporovala, stejně tak jako mimo monarchii. Německo se nyní stavělo k českému hnutí spíše odmítavě a slovanské Rusko národnostní konflikt přehlíželo, možná ze strachu z podobných hnutí mezi ruskými Poláky. Definitivním zpečetěním bylo pak odvolání premiéra von Hohenwarta, jehož vládu nahradil opět národně liberální kabinet. (Křen 1990, s. 192-193)

Kvůli neustálým politickým konfliktům a německé opozici k jakýmkoliv reformám se vztahy mezi Čechy a Němci opět zhoršily. Nyní šlo o určitou konkurenci v rámci Českých zemí, krásnou ilustrací oné konkurence je např. česká obstrukce rakouského parlamentu do roku 1879, kdy se předsedou předlitavské vlády stal Eduard von Taaffe, který naopak

² Heinrich Svoboda (3. 1. 1837 - 24. 2. 1910) byl liberální poslanec Říšské rady a poslanec Českého zemského sněmu. Narodil se v Tachově, kde taktéž zastával funkci starosty.

aplikoval proslovanskou politiku. Během Taaffeho vlády se Češi začali opět podílet na vládě a obstrukci zahájili pro změnu čeští Němci.

2. 3. 2. Taaffeho železný kruh a jeho význam pro soužití Čechů a Němců

V roce 1879 se vláda opět změnila. Liberálního ministerského předsedu Adolfa Auersperga vystřídala vláda pod vedením Eduarda von Taaffeho. Jeho vláda měla klerikálně konzervativní ráz a s ohledem na slovanské menšiny v Předlitavsku se opřela o Poláky a Čechy. Česká Národní strana (staročeši) v této době naprosto zvrátila svůj kurs a místo taktiky pasivní rezistence se rozhodla provozovat tzv. drobečkovou politiku – tedy postupné dobývání práv pro České země. (Sládek 2002, s .14)

Období Taaffeho vlády bylo naopak pro české Němce obdobím úpadku a ztráty dominantního postavení. K tomuto obratu přispěla hlavně volební reforma z roku 1882, kdy volební právo získali nyní i příslušníci malé buržoazie. Toto spojenectví konzervativců, maloburžoazie a slovanských národních menšin se často nazývá „železný kruh“. Čechům se konečně dostalo uznání českého jazyka jako jazyka úředního – administrativní orgány musely používat jazyk zúčastněné strany. Češi také nakonec ovládli český zemský sněm. Neméně významným krokem byl pak vznik české části pražské univerzity, což byl na poli vzdělávání a kultury převratný krok. (Sládek 2002, s .14)

Zatímco pro Čechy byly Taaffeho reformy převratným krokem, pro Němce se jednalo o období, kdy se z nich skutečně stala menšina v pravém slova smyslu. Velmi brzy zahájili němečtí funkcionáři vlastní pasivní rezistenci na protest proti novým reformám. V německé politice se navíc začínalo prosazovat v reakci na politické kroky Taaffeho vlády nové radikálně nacionalistické hnutí, jehož tváří je Georg von Schönerer³. Schönerer odmítal posilování vlivu češtiny a sám vypracoval nový koncept rakouského státu, kde by němčina měla být jediným oficiálním jazykem a slovanské národy měly být zcela asimilovány. Schönerer byl zároveň antisemitou a kritikem liberalismu, který považoval za prodlouženou ruku Židů. (Sládek 2002, s .15-16)

Konec Taaffeho vlády přišel v roce 1893. (Sládek 2002, s. 16) Z hlediska českoněmeckých vztahů je tento konec důležitý především proto, že vychýlila jazýček vah ve prospěch Čechů, kterým se podařilo vybojovat dosud bezprecedentní reformy. V Praze se po pádu vlády konaly protihabsburské demonstrace, které si spojujeme především s tzv. procesem

³ Georg von Schönerer (17. 7. 1842 - 14. 12. 1921) byl německý radikál a nacionalistický politik. Je považován za prvního předáka německých nacionalistů v Habsburské monarchii. Jeho smýšlení bylo nacionalistické, antiklerikální a antisemitské. Dvakrát zastával pozici poslance Říšské rady.

s Omladinou. Toto období nepokojů se snažil ukončit nový ministerský předseda Kazimír Badeni.

2. 3. 3. Snaha o překlenutí národnostních rozdílů

I když národnostní otázky po většinu 2. poloviny 19. století stály v Rakousku a později Rakousku-Uhersku v popředí politické debaty, objevila se nová hnutí, která národnostní perspektivu vyměnily za rozdělení třídní. České země, které byly vysoce industrializované a jimž se ve 40. letech nevyhnuly luddistické bouře, byly ideálním prostředím pro vznik moderních sociálních hnutí. První sociálnědemokratická strana na území Rakouska-Uherska vznikla roku 1874. Dělníci se ovšem sdružovali už od 60. let do různých dělnických spolků. Přestože se jednalo o stranu, která nabízela nový pohled na rozdělení obyvatelstva v mocnářství, nemohla napjaté národnostní vztahy zcela ignorovat. Receptem sociální demokracie bylo rozdělení země do několika regionů na základě jazykových hranic. Po volební reformě z roku 1897 získala sociální demokracie křesla v Říšské radě, v roce 1907 se stala druhou nejsilnější stranou v monarchii. I přes novátorský přístup ovšem v roce 1913 došlo k její atomizaci a organizační jednota strany v celém Předlitavsku zanikla. (Seibt 1993, s. 207-208)

Další alternativou k sociální demokracii byl křesťanský sociální proud, který se rovněž snažil o jakýsi nenárodní přístup, když národní identitu nahrazoval identitou katolickou. Je ovšem třeba říci, že tento katolický proud v Čechách příliš významným nebyl (v roce 1907 získal ve volbách jeden mandát), snad s určitou výjimkou Moravy. Přesto se z křesťanskosociálního hnutí nakonec stala strana rakouské maloburžoazie a mezi Čechy i českými Němci získalo podporu spíše právě sociálnědemokratické dělnické hnutí. (Seibt 1993, s. 208-209)

2. 3. 4. Vývoj na přelomu století

Hrabě Badeni si chtěl Čechy opět naklonit, proto v roce 1897 vyhlásil rovnoprávnost češtiny s němčinou. Navíc vznikla další volební kurie. V této kurii poté platí všeobecné volební právo. Hlavním důsledkem zrovnoprávnění jazyků byla skutečnost, že nyní se administrativní záležitosti nemusely vydávat pouze v jazyce žadatele, ale musely být tímto jazykem i zpracovávány. Z tohoto důvodu musel každý úředník ovládat oba jazyky. Němci samozřejmě tato opatření odmítali a požadovali Badeniho odvolání. Docházelo k častým potyčkám mezi studenty obou národností a k veřejným manifestacím nesouhlasu mezi českými Němci. Císař František Josef I. nakonec vyhověl žádosti Němců a Badeniho odvolal. (Křen 1990, s. 257-265)

Neustálý národnostní boj byl vidět například i na vzniku různých konkurenčních mládežnických organizací v Českých zemích. V roce 1880 vznikl tzv. Deutscher Schulverein. Tato organizace měla pomáhat německým školám v německých oblastech. Základem této organizace byl spolek Turnverein. V reakci na něj vznikl v českém prostředí Sokol pod vedením Tyrše a Fügnera. Vznikla také např. Ústřední matice školská nebo Národní jednota pošumavská – v reakci na německý spolek Böhmerwald Bund. Německé organizace byly bohužel často ovlivněny Schönererovým pangermanismem a mimo Slovanů do svých řad nepřijímaly ani Židy. I když se může tato rovina národnostního boje zdát poměrně nepodstatná, krásně dokládá míru rozkolu mezi Čechy a Němci na konci 19. století. Boj ale samozřejmě probíhal i nadále na úrovni politické – Češi i Němci zavrhlí plán předlitavského premiéra Ernesta von Koerbera (1900-1904) na rozdělení Českých zemí podle národnostního klíče. Zatímco česká reprezentace požadovala znovuzavedení Badeniho opatření, názor Němců na novou koncepci Českých zemí byl naopak nejednotný a roztržštěný. (Sládek 2002, s. 18-19)

V roce 1905 došlo k tzv. moravskému vyrovnání. To mělo za následek určitou normalizaci vztahů mezi moravskými Čechy a Němci. Byl určen poměr zastoupení obou národností v Zemském sněmu (sídlicím v Brně) a bylo zavedeno právo na administrativní jednání v jazyce podavatele. (Sládek 2002, s. 19-20)

V této době ovšem můžeme sledovat v české politice postupné změny. Stále více se začínal uplatňovat pragmatický pohled a obhajoba historických státních práv Svatováclavské koruny byla odsunuta na vedlejší kolej. Cílem nové generace politiků, jejíž tváří je Karel Kramář, bylo postupné získávání autonomie jazykové a hospodářské, nikoliv jako celku. Tento odklon od hájení českých státních práv měl svoje kritiky, ovšem pragmatický přístup se přesto prosadil. (Křen 1993, s. 295-306)

Velmi důležitou otázkou se stalo zavedení všeobecného a rovného volebního práva. Tento krok měl podporu především mezi sociálními demokraty. Ti si v roce 1907 pomocí generální stávkou toto právo nakonec vymohli. Všeobecné volební právo ovšem našlo spojence i mezi rakouskou elitní byrokracií. Ta v zapojení všelidových hnutí a stran do politiky viděla možné řešení národnostních problémů monarchie. Císař tedy nakonec po tlaku zdola i svrchu rakouské společnosti všeobecné volební právo podpořil. (Křen 1993, s. 306-312)

Nové volební právo jednak naprosto změnilo poměr sil v rakouském parlamentu, zároveň však změnilo i postavení Němců v rámci monarchie – nyní tvořili skutečnou menšinu.

Německým cílům navíc nepomáhal ani vzestup sociální demokracie, která otázky národnostní nepovažovala za prvořadé. První místo získala Křesťanskosociální strana, druzí skončili sociální demokraté. (Sládek 2002, s. 20)

I přes snahy o demokratizaci země a společnosti se rakouský stát stále opíral o nadnárodní úřednické kabinetů. Politická vyprázdněnost a nedostatečná dynamika těchto vládnoucích sil uvrhla většinu stran opět do stavu odporu vůči státu. Navíc se kromě úřednických vlád a císaře Františka Josefa objevila na politické scéně ještě třetí postava – následník trůnu František Ferdinand d'Este. Jeho záměry by se daly označit za reakcionářské – byl katolicky konzervativní a prosazoval dynamismus, byl ovšem ochoten přiznat Slovanům v říši větší práva a byl znám svým protimaďarským zaměřením. (Křen 1993, s. 331-334)

Určitá lhostejnost vůči rakouskému státu se v tomto období projevila i mezi rakouskými Němci. Nejvíce mezi německými národními hnutími. Ta stále častěji začínali vzhlížet směrem k Německému císařství a prosazovat silné vztahy mezi Rakouskem-Uherskem a Německem. Trvalé zvyšování závislosti Rakouska-Uherska na Německu jim nevadilo, naopak ho vítali a v německém táboře vznikaly nejrůznější teorie o německé Střední Evropě (Mitteleuropa). Německé císařství bylo postupně ovšem obkličováno nepřátelsky naladěnými mocnostmi, carským Ruskem z východu, Francií ze západu. Hlavním úkolem rakouských Němců bylo podle jejich národních hnutí stát svorně s Německem a bránit německou střední Evropu. Anexe Bosny a Hercegoviny v roce 1908 navíc nebezpečně přiblížila možný konflikt se Srbskem a Ruskem. Na mnoha místech docházelo k politickým obstrukcím – Němci bojkotovali Český zemský sněm, Češi zase Říšskou radu. Dne 26. července 1913 byla pozastavena činnost Českého sněmu a byla nahrazena tzv. administrativní komisí. Němci si navíc podrželi majoritní politické postavení v mnoha institucích na úrovni okresů a měst, a mohli tak českou politiku účinně bojkotovat. Mezi Čechy a českými Němci ve smíšených oblastech tudíž vznikaly neustálé konflikty a vztahy mezi oběma národy byly na velmi špatné úrovni. Mezi sudetskými Němci převládaly nacionalistické pozice a nárůst nacionalismu byl v pohraničí mnohem zdatnější než v ostatních německých oblastech monarchie. Němci obydlené oblasti Českých zemí se staly centrem německého nacionalismu v Rakousku-Uhersku a v roce 1911 získali nacionalističtí radikálové 30 % ve volbách (v rámci německých mandátů v Českých zemích). (Křen 1993, s. 334-342)

Česká reakce na rakouskou politiku ovšem nebyla jednotná. Česká politická reprezentace podporovala např. výše zmíněnou anexi Bosny a Hercegoviny, neboť anexe opět zvýšila

počet Slovanů v Rakousku-Uhersku. V zájmu Čechů byla ovšem neutralita rakouské politiky – snažili se proto o vyvážení rakousko-německých a rakousko-ruských vztahů. Zatímco Bosna zvýšila počet Slovanů v říši, přílišná závislost Rakouska na Německu by mohla vést k postupné převaze německého živlu nad slovanským. (Křen 1993, s. 342)

2. 3. 5. První světová válka a rozpad Rakouska-Uherska

Dne 28. července 1914 vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku Srbsku, neboť to odmítlo rakouské ultimátum, které bylo Srbsku zaslané po atentátu srbského nacionalisty Gavrila Principa na rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Srbsko samotné bylo pod ochranou Ruska, které do války posléze vstoupilo. Tento konflikt přerostl ve světovou válku, kdy se proti sobě postavila Trojdohoda a Centrální mocnosti. I když z obecného hlediska se jedná o spor dvou mocenských paktů, v reáliích střední a východní Evropy měl tento konflikt ještě jiný charakter – byla to válka mezi Němci a Slovy.

Jako doposud vždy, i tady sledoval každý národ žijící na území Rakouska-Uherska především své vlastní cíle. Němci v monarchii (a tedy i čeští Němci) velmi brzy přijali ideu tzv. německé Mitteleuropy – německé hegemonie ve střední Evropě. Rakousko-Uhersko bylo stále závislejší na Německu, což německé obyvatelstvo Rakouska reflektovalo svojí podporou Mitteleuropy. Pro Čechy a jiné slovanské národy nebylo v Mitteleuropě takřka místo – těmto národům měla být garantována pouze základní práva ve školství a administrativě. Zájmy Čechů a Němců šly tedy opět navzájem proti sobě. (Křen 1993, s. 379-380)

Záchranu pro Čechy mohlo představovat carské Rusko – ovšem to nenabízelo žádné garance. Češi na východní frontě masově přebíhali k nepříteli a doma byli při nejlepším pasivní – v očích českých (a i rakouských) Němců se jednalo o zrádce. Čeští představitelé – Tomáš Masaryk a Edvard Beneš poté opustili zemi, aby zajistili podporu české věci v zahraničí, zatímco kolem Kramáře se organizovala česká opozice v Rakousku. Sám Kramář byl s dalšími členy opozice zatčen a odsouzen k smrti. Změna kursu nastala v roce 1916, kdy císaře Františka Josefa vystřídal císař Karel – ten chtěl Rakousko-Uhersko plně federalizovat, a přiznat tak Čechům (a dalším národům) politická práva. Díky prozrazení mírových rozhovorů s Francií a maďarské opozici vůči císařově politice nemohl Karel I. nakonec nic prosadit. (Sládek 2002, s. 21-22)

První světová válka končí roku 1918. Masaryk během války v zahraničí dosáhl svého – Francie a poté i další spojenci uznali Československý národní výbor (sídlící v Paříži) za

základ budoucí československé vlády. Rakousko-Uhersko je poté v roce 1919 fakticky rozděleno a na jeho troskách vzniká několik nových státních útvarů – mezi nimi i Československá republika. (Sládek 2002, s .22)

3. Vývoj vztahů v rámci Československa

Rakousko-Uhersko se roku 1918 rozpadlo, což potvrdila roku 1919 Saint-germainská smlouva. Na jeho území vznikají zcela nové státní útvary – mezi ním i Republika

československá. České země jsou ovšem i nadále domovem mnoha Němců, kteří jsou rozpadem mocnářství šokováni.

3. 1. Vznik a zánik Německého Rakouska

Na území nové Republiky československé jsou hned den po jejím vzniku vyhlášeny nové státní útvary českých Němců – Deutschböhmen a Sudetenland. Češi se pokouší s představiteli těchto území jednat, ovšem jejich reprezentanti odmítají přenechat svůj osud Československu a sázejí na rozhodnutí mírové konference. Centrem Deutschböhmen byl Liberec, centrem Sudetenlandu byla Opava. Poté vznikají ještě útvary Deutschsüdmähren (na jižní Moravě) a Böhmerwaldgau (v oblasti Šumavy). Německé oblasti zamýšlejí spojení s rakouskými zeměmi – tato koncepce se nazývá Německé Rakousko. Tato myšlenka ovšem neměla dlouhého trvání, už v listopadu 1918 totiž začala československá armáda „české“ oblasti Německého Rakouska obsazovat, toto dobývání proběhlo bez odporu. Vláda ve Vídni ovšem proti němu protestovala a zaslala spojeneckým vládám žádost o vyhlášení plebiscitu. Proti těmto snahám se pak postavil Edvard Beneš. (Sládek 2002, s. 25-27)

3. 2. Podoba Československa po mírových jednáních

Československa se celkem dotýkalo několik smluv, které upravovaly hranice s jeho sousedy, byly to smlouvy: Versailleská (hranice s Německem), Saint-germainská (hranice s Rakouskem) a poté Trianonská, která upravovala hranici s Maďarskem a týkala se hlavně Slovenska. Výsledkem jednání byla tedy nová Československá republika v hranicích historických Zemí Koruny české. (Sládek 2002, s. 41)

I když argumentů pro ponechání Čechů a českých Němců v jednom státním útvaru bylo několik a všechny zazněly při pařížské mírové konferenci, byly hospodářské důvody pravděpodobně ty nejdůležitější. Ekonomicky bylo totiž pohraničí i vnitrozemí českých zemí značně provázané, přičemž v Němci osídlených oblastech se velmi často koncentroval průmysl. Navíc na české straně byla opět hájena česká státní práva a bylo poukazováno na to, že historicky byli Němci kolonizátoři přicházející do českých zemí. (Seibt 1993, s. 217-233)

Ihned se začala tvořit nová ústava československého státu, ta poté vešla v platnost roku 1920. Volby do nového parlamentu měly proběhnout až po vypracování ústavy – ústavu tedy tvořily nikým nevolené instituce, byť byla možnost ústavu pozměnit. První jednání mezi německou politickou reprezentací a vládou proběhlo 20.12. 1919. Představitelé

německé sociální demokracie vyzvali vládu, aby se Němci mohli podílet na tvoření ústavy. Vláda ovšem tento požadavek odmítla a argumentovala německými snahami o vytvoření vlastních vlád a států. I když nová ústava byla ze strany německých nacionalistů často kritizována, nenacházely se v ní žádné diskriminační prvky – obsahovala záruky svobodného používání jazyka, vyučování menšinových jazyků a zakazovala jakoukoliv formu počestřování. Československá ústava, která byla inspirována ústavou Švýcarské konfederace, neobsahovala ani zmínku o vedoucím postavení českého nebo československého národa a jakýmkoliv národnostním otázkám se spíše vyhýbala a jednotlivé národnosti neřešila. (Brügel 2006, s. 184-192)

3. 2. 1. Národnostní složení nové republiky

I když se při mírových jednáních často pracovalo s odhady ohledně zastoupení Němců na novém území Československa, už ze sčítání obyvatelstva z roku 1921 můžeme vidět, jak vypadalo národnostní složení v ČSR. V roce 1921 žilo v Československu celkem 13 374 364 obyvatel. Z toho se 8 760 937 hlásilo k národnosti československé (Češi a Slováci), 3 123 568 k národnosti německé a 754 437 obyvatel byli Maďaři. Mezi další národnosti patřili Poláci, Rusíni, Ukrajinci a Židé. Z těchto dat plyne, že německá menšina v Československu byla opravdu nezanedbatelným faktorem. Pokud převedeme celá čísla na procenta vyjde nám, že Němci tvořili 30,21 % z celkového počtu. (Sládek 2002, s. 36)

3. 3. Češi a Němci ve 20. letech

Po uvedení ústavy v platnost proběhly určité změny. Byť ústava jako taková měla ryze nadnárodní a nediskriminační charakter, v praxi často docházelo ke „zbavování se“ nechtěných osob například v řadách úřednictva německé národnosti. Karty se nyní obrátily a roli dominantního národa převzali Češi. Přesto však nedocházelo k rozsáhlé diskriminaci Němců. Československo sice odmítlo přiznat Němcům v pohraničních oblastech autonomii, ale jak bylo řečeno výše, alespoň ústavně je nestavělo do pozice slabšího národa. I přes obměnu „nežádoucích“ osob v úřednictvu se v byrokracii Němci uplatňovali až do konce První republiky, stejně tak například v soudnictví. Poměrně velkou kritiku vláda sklidila za uzavírání škol v německých oblastech – ale i tyto kroky měly původ v čistém pragmatismu – jednalo se většinou o školy s velmi nízkým počtem žáků. Češi ovšem byli často zvýhodňováni při pozemkové reformě, která opět zasáhla často právě české Němce. (Brügel 2006, s. 212-215)

První parlamentní volby proběhly v roce 1920 a Němci v parlamentu obsadili 72 z celkového počtu 281 mandátů. Jak v českých, tak v německých oblastech drtivě zvítězili sociální demokraté a předsedou vlády se stal Vlastimil Tusar. Po pádu Tusarovy vlády (kvůli vnitrostranickému tlaku z řad komunistického křídla) nastupuje vláda Jana Černého. Během jeho vlády se začíná profilovat podoba československé politiky – parlament nebyl rozdělen na pravici a levici, ale na strany české a strany menšinové. Vzniká tzv. Pětka – tedy spolupráce českých sociálních demokratů, národních socialistů, agrárníků, lidovců a národních demokratů. Tato kooperace poté bude určovat kurs československé politiky až do konce ČSR, byť s určitými obměnami. Právě jakási izolovanost československých menšin vedla mnohé jejich příslušníky k jisté neloajlnosti k československému státu – ta se měla projevit za dvacet let. (Sládek 2002, s. 46-48)

Milníkem zlepšení vztahů mezi Čechy a Němci může být rok 1926, kdy Německo vstoupilo do Společnosti národů (jejímž zakládajícím členem Československo bylo). Zlepšení vztahů s německou vládou vedlo k lepším vztahům s domácí německou menšinou. Dalším důvodem ke sblížení českých Němců a československé vlády byla rostoucí moc KSČ, která tvořila jakousi třetí sílu v parlamentu. (Sládek 2002, s. 48)

Tomáš Garrigue Masaryk se dokonce vyslovil pro německé členy ve vládě. V roce 1926 se tak stalo, když se do vlády dostává Franz Spina (němečtí agrárníci) a Robert Mayr-Harting (německá křesťanská demokracie). Ústředním bodem této vlády jsou zemědělská témata – jejich páteř tvoří především pravicové agrární a klerikální strany. (Brügel 2006, s. 254-256)

I přes tyto úspěchy v českoněmeckém sblížování zůstává společnost a politická reprezentace obou národů rozdělena. Indikátorem toho může být i fakt, že jedinou vyloženě nadnárodní stranou v Československu byli komunisté. Ovšem i komunisté měli vnitřní problémy (spor mezi stalinským a protistalinským křídlem strany). (Seibt 1993, s. 308-309)

V roce 1928 dochází k obratu v sociálnědemokratickém táboře – v Praze se konal společný sjezd československých a německých sociálních demokratů – obě strany se zde dohodly na budoucí politické spolupráci v duchu internacionalismu a národního porozumění. Společné prohlášení poté obsahovalo požadavky na zvýšení kulturní autonomie menšin a na trestání jakéhokoliv národnostně podmíněného útlaku ve státní správě. (Brügel 2006, s. 266-268)

Když v roce 1929 skládal František Udržal (předseda agrárníků) novou vládu a oslovil sociální demokraty, dostalo se mu odpovědi, že československá sociální demokracie vstoupí do vlády pouze za předpokladu, že ve vládě bude i německá sociální demokracie. Německé zástupce ve vládě podporoval i Masaryk a Beneš. Původně chtěl Udržal odsunout německé sociální demokraty na druhou kolej a chtěl Ludwiga Czecha (představitele německé soc. dem.) jmenovat ministrem pro zásobování lidu, což byla naprosto bezvýznamná pozice. V rámci solidarity si předseda československých sociálních demokratů Rudolf Bechyně vyměnil s Czechem resorty a předal mu Ministerstvo sociální péče. V této vládě se již nevyskytovala ona křesťanskosociální německá strana, byť tato strana ve většině případů hlasovala společně s vládou. Němci ovšem ve vládě drželi velmi důležité resorty – dr. Spina Ministerstvo zdravotnictví a Ludwig Czech Ministerstvo sociální péče – vzhledem k nadcházející hospodářské krizi bylo hlavně druhé ministerstvo klíčovou složkou v jejím zvládnutí. Dle některých názorů, vzhledem k tomu, že ministr byl Němec, nedošlo k podmínění sociální pomoci pomocí národnostního klíče. (Brügel 2006, s. 265-269)

Na konci dvacátých let byly tedy česko-německé vztahy v rámci Československa na poměrně dobré úrovni. Německé strany vystoupily z opozice a začaly se aktivně podílet na vedení státu. Němci navíc nakonec získali velmi důležité resorty v československé vládě a spojení mezi německou a československou sociální demokracií se může zdát příkladnou snahou o překlenutí národnostních rozdílů mezi Čechy a Němci.

3. 4. Velká hospodářská krize

Ludwig Czech se okamžitě chopil svého resortu – prvním jeho krokem byla úprava zákona o opatrovnictví. Opatrovníkem směla být pouze osoba, která byla stejné národnosti jako dotyčné dítě – tento malý krok byl ovšem prvním krokem k národnostní autonomii. Dále byla zvýšena autonomie institucí poskytujících podporu nezaopatřeným dětem. (Brügel 2006, s. 270)

Nejdůležitější událostí přelomu 20. a 30. let je ovšem velká hospodářská krize. Do Československa přichází o něco později než do sousedního Německa. Czechovo ministerstvo v reakci na krizi zvýšilo dobu, kdy odborově organizovaní dělníci mohli pobírat státní podporu. Pro nezaměstnané mimo odbory vydával stát poukázky na potraviny, které se podle německého ministra přezdívaly „Czechkarty.“ Dále se podařilo prosadit financování stavebních projektů, na které předtím v krizi nezbývaly peníze.

Většina těchto opatření postihla hlavně české Němce, neboť v jejich okresech byla nezaměstnanost na nejvyšší úrovni. Československá vláda v této době nehleděla na národnost a pomáhala jak Čechům, tak Němcům. Důvodem vyššího zasažení německých oblastí bylo hlavně to, že pohraniční oblasti byly jednak více industriální a jednak se v nich vyráběly produkty určené především k exportu. Krize se stala bohužel živnou půdou pro nacionalisty na obou stranách. Němečtí extrémisté obviňovali Čechy, že za stav německého obyvatelstva může vláda, čeští radikálové naopak obviňovali z vysoké nezaměstnanosti Němce. Často byly záměrně špatně interpretovány i některé události – např. přesouvání německých továren z pohraničí do Čechy obydleného a méně zasaženého vnitrozemí. Olej do ohně potencionálního konfliktu ovšem přilévalo i radikálnější křídlo agrární strany. Tato agrární frakce útočila jednak na Ludwiga Czecha za to, že při řešení krize upřednostňuje německé oblasti Československa (což bylo ovšem vzhledem k jejich stavu logické) a že podporuje „individua štítící se práce“. Zároveň však kritizovala Františka Udržala, který byl ve funkci československého premiéra roku 1932 nahrazen Janem Malypetrem, kterého ona radikální agrární frakce počala taktéž kritizovat. Moc radikálního křídla agrárníků spočívala především v držení stranického tisku. Na rozdíl od svých agrárnických kolegů, ale českoslovenští sociální demokraté své německé kolegy ve vládě podporovali. Czech a Spina tedy nadále zůstávali akceschopnými ministry. (Brügel 2006, s. 271-274)

3. 5. Růst národního socialismu mezi německou menšinou

V roce 1933 se v Německu k moci dostává Adolf Hitler, předseda NSDAP. Národní socialisté ovšem získávali vliv i v sousedním Rakousku. Jejich prosakování mezi české Němce tedy bylo nevyhnutelné. Národně socialistické argumenty byly dvojího rázu – jednak se jednalo opět o ekonomickou situaci československého pohraničí, jednak byl zdůrazňován pangermánský iredentismus. V Československu byl národněsocialistický proud představován především stranou DNSAP (Německá nacionálně socialistická strana dělnická, Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei). Po vzestupu moci Adolfa Hitlera v Německu se tato strana s NSDAP spojila. Společnými znaky obou stran byly: silný antisemitismus, pangermánská myšlenka a nacionalismus. DNSAP byla ovšem nakonec rozpuštěna a mezi německými radikály se začal profilovat učitel tělocviku Konrad Henlein. Ten založil Sudetoněmeckou vlasteneckou frontu (SHF, Sudetendeutsche Heimatfront) a postupně přebral většinu sympatizantů DNSAP a o něco méně radikální

(také však rozpuštěné) DNP (Německá nacionální strana – Deutsche Nationalpartei). (Sládek 2002, s. 53-56)

Zajímavé je, že ze začátku Henlein odmítl jakoukoliv spolupráci s Hitlerem nebo NSDAP, stejně tak jako snahy o federalizaci a decentralizaci ČSR. Odmítl pangermánské choutky NSDAP a DNSAP a prohlašoval, že jeho nacionalismus končí na československo-německých hranicích. Československá vláda ovšem odmítala s Henleinem spolupracovat. Jednak byla přesvědčena o většinové podpoře státoporných německých stran mezi českými Němci a navíc Henleinova slova silně kontrastovala s velmi autoritativní a nedemokratickou organizací jeho SHF. Henleinova fronta byla nakonec připuštěna k volbám v roce 1935. Protože hnutí či fronty nemohly ve volbách kandidovat, ucházela se SHF o hlasy voličů pod názvem „Sudetoněmecká strana“ (Sudetendeutsche Partei). (Sládek 2002, s. 56-57)

Volby roku 1935 jsou z hlediska politické historie ČSR naprosto převratné. Z volebního klání vyšla Henleinova SdP jako vítězná strana. Nepodařilo se jí „pouze“ získat většinu hlasů mezi českými Němci (až 66 % hlasů), ale zároveň se stala nejsilnější stranou vůbec. Druhé místo získali agráři a třetí československá sociální demokracie. Díky volebnímu systému ovšem SdP obdržela nakonec o jeden poslanecký mandát méně a reálně tak byla druhou nejsilnější stranou v čs. parlamentu. Propad ostatních nacionálních německých stran navíc zajistil, že SdP neměla na parlamentní půdě žádné potencionální spojence. Henleinův úspěch ovšem zasáhl i německou sociální demokracii, která skončila nakonec s 11 mandáty (z předešlých 21 mandátů). (Sládek 2002, s. 50)

Vítězství SdP v německých obvodech, byť poměrně přesvědčivé, nemůže být vykládáno jako příklon českých Němců k nacistickým idejím. Vztahy mezi Čechy a Němci se po období 20. let normalizovaly a zlepšovaly, hlavní základnou tohoto procesu byla sociálnědemokratická iniciativa. Ovšem z pohledu českého Němce se mohlo přiblížování Říši zdát jako dobrá alternativa – v této době ještě nacistické Německo neplatí za genocidní diktaturu s koncentračními tábory a plány na vybojování „Lebensraumu“ pro německý národ, nýbrž jako vzrůstající se stát s úspěchy na poli hospodářském. Postoj západních demokracií k Německu taktéž nebyl zcela zamítavý, ale spíše prozatím asertivní. (Brügel 2006, s. 364)

Na druhou stranu je třeba říci, že snahy o rozklad československé demokracie v žádném případě nevycházely jen z německého tábora. Výše zmíněná radikálně pravicová frakce agráriků doufala, že se bude moci spojit s poslanci SdP a nastolit v Československu

pravicový autoritářský režim. Vzhledem k obrovskému vítězství SdP byl ovšem tento plán neproveditelný, neboť tak velká strana jako SdP nemohla být použita pouze jako prostředek k dosažení cílů radikálních agrárníků. (Brügel 2006, s. 368)

3. 6. Vývoj ve třicátých letech po tzv. Anšlus

Zajímavým faktem je, že sám Henlein ve volbách nekandidoval a nadále pokračoval v kritice pangermanismu a nacismu. Za své výroky dokonce sklídl negativní ohlas v německém tisku. Tato kritika národního socialismu ovšem brzy začala slábnout – v projevu z roku 1936 se již k národnímu socialismu nevyjádřil.

V roce 1935 byla uzavřena vojenská smlouva mezi Československem a SSSR. Tato smlouva byla prakticky doplněním dřívějších francouzsko-sovětských obranných smluv a Československo se tak zapojilo do obranného mechanismu ve střední Evropě. I když byla dohoda navázána na Společnost národů, nacistická propaganda jí přikládala obrovský význam a označovala Československo za „letadlovou loď bolševismu“. SdP taktéž varovala před pronikáním bolševismu do Republiky. Tato interpretace ovšem nebyla brána většinou společnosti vážně – jediným politikem mimo SdP, který smlouvu odsuzoval, byl Karel Kramář, který opovrhoval bolševickým Ruskem. Téhož roku proběhly ještě prezidentské volby. Odstupující prezident Masaryk doporučil na svůj post Edvarda Beneše. SdP se rozhodla podpořit protikandidáta. Tím se měl stát botanik Bohumil Němec – i když dříve se uvažovalo i o Karlu Kramářovi. Vzhledem k tomu, že Benešovi se podařilo získat podporu nejen českých, ale i německých aktivistických a maďarských stran, stejně tak jako slovenských autonomistů, stáhl Němec svoji kandidaturu – jediná strana, která byla ochotna ho podpořit, byla SdP. Novým prezidentem byl poté jednomyslně zvolen Edvard Beneš. I přes to se ovšem podařilo na krátkou dobu radikálním agrárníkům pod vedením Rudolfa Berana převzít kontrolu nad stranou a začít vyjednávání s henleinovci. Naštěstí se ale Milanu Hodžovi podařilo obnovit svoji autoritu ve straně. (Brügel 2006, s. 372-381)

Henlein se ze své pozice snažil i nadále zachovat zdání SdP jako sudetoněmecké menšinové strany. Podnikl také přednáškové turné po Velké Británii a setkal se s několika předními britskými politiky. Ve svých přednáškách Brity ujišťoval v tom, že SdP je stranou, jejíž jediným cílem je prosadit zvýšení sudetoněmecké autonomie. Na Brity působil přesvědčivě a umírněně. Roku 1937 byla dokonce v Londýně zřízena tisková kancelář SdP, stejně tak i v Paříži. Na domácí půdě postupoval Henlein opatrně a

s rozmyslem. Na jednu stranu bojkotoval jakékoliv dohody z dílny aktivistických německých stran a vlády, zároveň ale i nadále veřejnost ujišťoval, že jeho strana není národně socialistická a jejím záměrem není zničení československé demokracie. Přesto ovšem Henleinova SdP požadovala vysokou úroveň autonomie a ústy jejího předsedy se ze sudetoněmeckého problému stal celoevropský problém. (Sládek 2002, s. 64-65)

I přes Henleinova prohlášení loajality republice, můžeme s jistotou říci, že SdP byla součástí nacistické strategie. Příkladem jsou pravidelné částky, které z Berlína chodily na účet SdP. Tyto prostředky, poskytované Berlínem, měly vliv i na Henleinovo volební vítězství, neboť Německá říše přispěla větší sumou na volební kampaň SdP. Mimo pravidelných příspěvků docházely občas i jiné finanční prostředky, které byly označovány za dobročinné dary. Zajímavé je, že platby přicházely v československé měně. (Brügel 2006, s. 353-354)

Do Říše se Henlein poprvé dostal roku 1936 v rámci olympijských her. Na hrách byl přítomen jakožto předseda Tělocvičného svazu (Turnverband) a dostalo se mu audience u Adolfa Hitlera a u ministra zahraničí Konstantina von Neuratha. (Brügel 2006, s. 388)

Dne 16. 10. 1937 byl Konrad Henlein přijat ministerským předsedou Československa Milanem Hodžou. Jednalo se o první Henleinovo setkání se členem vlády – vláda odmítala s Henleinem jednat, neboť nebyl zvoleným členem parlamentu. Henleinův vliv se ovšem nedal ignorovat. Předmětem schůze byla projednávaná opatření v kulturní a sociální sféře, které SdP nepodpořila, neboť je nepovažovala za dostatečná. Po vyjednávání se situace poměrně uklidnila a v německých okresech proběhly komunální volby. Během voleb proběhl v Teplicích násilný vyprovokovaný incident mezi Henleinovými přívrženci a policií. Uvolněná atmosféra se opět změnila. V reakci na tyto události, prostřednictvím dopisu prezidentu Benešovi, žádal Henlein okamžité uznání sudetoněmecké autonomie. (Sládek 2002, s. 66-67)

Beneš na dopis neodpověděl a československá vláda se snažila stále ještě vyjednávat s německými provládními stranami. I v řadách české politiky byly ovšem krajně pravicové elementy. Např. již zmíněný Rudolf Beran navrhoval těsnější spolupráci s SdP. To naprosto odmítla sociální demokracie a provládní německé strany. Karty byly vyloženy roku 1938. Ve svém projevu 20. února se Adolf Hitler vyjádřil k sudetoněmecké otázce a volal po jejím řešení. Dne 12. března bylo obsazeno německými silami Rakousko. „Anšlus“ Rakouska, jak se začlenění rakouského území do Říše nazývá, představoval obrovský šok a krizi na několika rovinách. Pro Československo znamenalo připojení

Rakouska k Německu obrovskou strategickou nevýhodou – země byla nyní ze třech stran sevřena Německem. Hranice na jihu navíc nebyla opevněna a i přírodní podmínky tam byly z vojenského hlediska horší. „Anšlus“ představoval i problém z hlediska ekonomického. Z pohledu mezinárodního se jednalo o velký obrat – Německo porušilo hranice určené konferencí ve Versailles a Společnost národů reagovala pouze protestem. (Sládek 2002, s. 79)

4. Od Mnichovské dohody po odsun

Pro Československo byl „anšlus“ i indikátorem toho, jak akceschopné jsou západní mocnosti v případě německé agrese. Diplomacie Francie a Velké Británie se snažila Beneše přesvědčit ke spolupráci s SdP. Po „anšlusu“ vystoupil v parlamentu poslanec za SdP Karl Hermann Frank a varoval československou vládu, že pokud ta nepřijme požadavky SdP na autonomii, pak v tomto případě sudetští Němci přestanou uznávat vládu. Sudetoněmecká strana vyžadovala velmi rozsáhlé strukturální a zahraničněpolitické změny – jako vzor dávala Švýcarsko. Československo se mělo federalizovat, a především vyhlásit diplomatickou neutralitu. (Sládek 2002, s. 79-80)

Hodžova vláda reagovala tím, že se rozhodla předložit menšinový statut, a to že všechny doposud uznané národní ústupky měly být zkompletovány a vylepšeny. Hodža sám viděl prostor pro zlepšení v několika oblastech politiky. I přes ochotu premiéra, který se snažil se sudetoněmeckými politickými reprezentanty jednat, nebyla SdP spokojena. Sudetoněmecká strana se držela principu stupňování požadavků, tedy pokud vláda požadavek splní, má být požadováno něco dalšího. (Brügel 2006, s. 236-237)

Henlein ovšem vyvíjel tlak nejen na československou vládu, ale i na další sudetoněmecká uskupení v parlamentu. Toto volání vyslyšeli němečtí agráři a dr. Spina odstoupil z ministerské pozice. Celá strana se poté spojila s SdP. Spojení těchto stran mělo velký význam – SdP se stala nejsilnější stranou v parlamentu. Křesťanští socialisté přešli do opozice a jedinou stranou, která se k Henleinovi nepřipojila, byli němečtí sociální demokraté, v čele s novým předsedou Wenzelem Jakschem, Ludwig Czech se vzdal funkce ministra i předsedy strany. Tak skončila pro Čechy a Němce velmi důležitá kapitola (alespoň politických dějin) – účast německých politických uskupení na vládě. (Sládek 2002, s. 80-81)

Frank s Henleinem odjeli 28. března do Berlína, aby se zde dozvěděli, že se Hitler hodlá sudetoněmeckou otázkou v blízké budoucnosti zabývat, ale dostali instrukce neměnit kurs politiky SdP. Podle instrukcí měli nadále prosazovat nekompromisně sudetoněmeckou autonomii a klást naprosto přehnané požadavky. Na sjezdu 24. dubna 1938 se Henlein pasoval do role mluvčího německé menšiny a tvrdil, že on sám mluví za 90 % všech Němců žijících v Československu. Dále obvinil Čechy ze snahy vybudovat národní stát, který podle Henleina mohli mít pouze bez sudetoněmeckého území. Poté opět zopakoval požadavky na autonomii. Hlavním bodem jeho řeči bylo ovšem definitivní přihlášení se k národnímu socialismu. O nacismu a jeho roli pro české Němce se vyjádřil takto: (Sládek 2002, s. 81-83)

„V něm (národním socialismu) nachází každý Němec realizaci koncepce svého života a morálky... Sudetoněmecká komunita... nemůže zůstat a nezůstane stranou filosofie, kterou dnes Němci na světě s takovou radostí vyznávají. Můžeme souhlasit pouze s takovou politickou filosofií, jejímž nejvyšším zákonem je zákon komunity. Je to otázka svědomí a svobodu svědomí zaručuje všem občanům ústava, Vyznáváme základní nacionálně socialistické koncepce života... a v souladu s nimi a v rámci zákonů chceme utvářet život naší národnostní skupiny.“ (Sládek 2002, s. 83)

4. 1. Česká reakce

Reakce českých politiků na vzestup a požadavky SdP byla ambivalentní a posuzovat se dala podél pravolevé politické osy. Zástupci pravice byli ochotní vzdát se německé sociální demokracie, neboť by to podle jejich názoru mohlo přinutit Henleina ke smířlivějšímu přístupu. Naopak čeští sociální demokraté pokračovali v solidární spolupráci se svými německými protějšky. Věděli totiž, že pokud by byla německá strana z protihenleinovského tábora vyloučena, dal by se poté konflikt v Československu skutečně označit jako národnostní spor mezi Čechy a Němci. Dokud ovšem československé demokratické strany spolupracovaly s německou sociální demokracií, jednalo se o konflikt demokracie a totalitního nacismu. Německá sociální demokracie se poté ústy předsedy Jaksche opět přihlásila k demokratickému charakteru Československa a potvrdila svoji loajalitu, příkladem může být odevzdání jednoho měsíčního platu na fond obrany státu. Wenzel Jaksch se poté svými cestami do zahraničí pokoušel vyvrátit mylné přesvědčení, že jediným mluvčím českých Němců je Konrad Henlein. (Brügel 2006, s. 539-543)

4. 2. Řešení problému na mezinárodní úrovni

S postupem času začínalo být jasné, že problém sudetských Němců je možné vyřešit spíše na mezinárodní úrovni, než pomocí bilaterální smlouvy mezi zástupci Čechů a českých Němců. Konstelace sil a geopolitická situace ovšem nevypadala pro Československo dobře. Německo v roce 1938 se už dávno neřídilo dohodami z Versailles. Německý průmysl rostl, stejně tak velikost německé armády. Obyvatelstvo bylo zmanipulované nacistickou propagandou. Německá říše byla připravena k útoku, což ukázala na příkladu Rakouska. Oproti tomu největší západní spojenec Československa – Francie – se potýkal s mnohými problémy. Dalším potencionálním československým spojencem byl Sovětský svaz, ovšem ten nesdílel s Československem společnou hranici a Poláci s Rumuny odmítali umožnit sovětským vojákům přístup k Československu přes jejich území. Dále zde byla tzv. Malá dohoda – pakt Československa, Jugoslávie a Rumunska, ovšem ten měl nikoliv protiněmecký, nýbrž protimaďarský charakter. Francie nebyla ochotna cokoliv učinit bez svého hlavního spojence – Velké Británie. Poté zde byly ještě Spojené státy americké, ovšem ty se od konce První světové války v záležitostech Evropy neangažovaly a udržovaly izolacionistickou politiku. (Sládek 2002, s. 84-85)

Britským receptem na vyřešení problému byl diplomatický tlak na dohodu mezi Henleinem a československou vládou a snaže nalézt společné řešení. I když Francie považovala československé ústupky Němcům za dostatečné, připojila se nakonec k britské iniciativě. I přes tento společný postup se ovšem názory obou zemí rozcházely. Britové byli přesvědčeni, že se jedná o československý problém a jedinými zainteresovanými skupinami jsou Češi a českoslovenští Němci. Francouzi naopak zastávali názor, že Henlein je figurkou Berlína a má Československo destabilizovat. Přesto i Francouzi viděli jako jediné řešení vyjednávání s Henleinem. Československá vláda se musela mezinárodnímu tlaku podvolit, neboť druhá možnost byla kapitulovat před Hitlerem. Vláda se zavázala jednat s národnostními menšinami o reformě národnostní politiky. (Sládek 2002, s. 85-86)

4. 3. Sudetské povstání

I přes mezinárodní tlak a snahu československé vlády situaci řešit, se nepodařilo dosáhnout jejího zlepšení. Po Hitlerově projevu v Norimberku vypuklo 12. září v Chebu povstání, které se poté rozšířilo i do ostatních částí Němci obývaného pohraničí. Československo reagovalo vyhlášením stanného práva a pokusem o uklidnění situace. Karl Hermann Frank dal ovšem Československu šestihodinové ultimátum na stažení sil. Podle něho měly situaci řešit místní obecní samosprávy. Vláda ovšem pokračovala v potlačování

povstání a podařilo se jí do 15. září situaci uklidnit. Německý tisk toho ovšem využil a informoval o československém zásahu jako o masakru. Během povstání bylo dokonce několik československých občanů, včetně několika četníků, odvezeno do Říše. (Sládek 2002, s. 107-109)

I přes pokus o povstání (které bylo materiálně podporováno samotným Německem) se ovšem československá vláda chtěla prozíravě vrátit k vyjednávání, a nepřijala tak odpovědnost za nastalou situaci. SdP ovšem povstání využila a jednání odmítla. Naplnění sudetoněmecké autonomie již nebylo Henleinovým požadavkem – tím byl plebiscit a národní sebeurčení. (Sládek 2002, s. 109-110)

V kontrastu s politikou SdP vystupovali opět němečtí sociální demokraté. Ti se i přes výhrůžky a tlak ze strany nacionálních socialistů nadále vyslovovali za solidární spolupráci na demokratickém základě v duchu hodnot TGM. Snažili se své spoluobčany přesvědčit a od naslouchání nacistické propagandě. Přesto se SdP podařilo zviklat několik německých kulturních spolků na svou stranu. (Brügel 2006, s. 559-562)

4. 4. Mnichovská dohoda

Velká Británie brzy dospěla k názoru, že je třeba Němcům dát právo na sebeurčení, což bylo závěrem mise lorda Waltera Runcimana, který mapoval situaci v Československu a měl být pojítkem při vyjednávání mezi Čechy a Němci. (Sládek 2002, s. 97) Runciman dokonce navrhoval, aby Československo vyhlásilo neutralitu po vzoru Švýcarska – mělo tedy opustit veškeré pakty, jejichž součástí bylo. Dále pak měla mezi Československem a Německem vzniknout jakási hospodářská unie. To by fakticky vystavilo Československo na milost a nemilost Německé říši. (Sládek 2002, s. 113-114)

Postoj západních vlád byl tedy jasný, na jedné straně doporučovaly předat všechna území s více než padesátiprocentní německou menšinou Německu a vzdát se všech obranných prostředků, na druhé straně zároveň ovšem garantovaly pomoc v případě nevyprovokované agrese. Prezident Beneš sice zaslal spojencům nesouhlasnou odpověď, ovšem záhy mu Britové sdělili, že pokud se Československo rozhodne nepřijmout anglo-francouzský návrh, nebudou se Britové o osud republiky nadále zajímat. Podobný postoj měla i Francie. Francouzi by se v případě odmítnutí vůbec do konfliktu nevtáhli, a odpovědnost by tak ležela výhradně na Československu. (Sládek 2002, s. 114-115)

Československo návrhy přijalo a britský premiér se vydal z Československa do Německa. Zde ho ovšem čekalo nepříjemné překvapení. Hitler anglo-francouzskou dohodu odmítl a

vystupňoval své požadavky – novou hranicí mezi Německem a Československem se měla stát vytyčená jazyková hranice a německé oblasti měly být ihned obsazeny německou armádou. Hitler navíc tyto požadavky časově ohraničil ultimátem. Československo mělo přijmout Hitlerovy podmínky do 28. září. Britové se snažili vytvořit vlastní plán na řešení krize, který měl zahrnovat setkání českých, německých a britských delegátů. Britský návrh byl přijat Československem, ovšem Hitler trval na splnění svých požadavků. Díky Mussoliniho intervenci Hitler ultimátum prodloužil, a nakonec došlo k osudné Mnichovské dohodě. (Sládek 2002, s. 118-123)

Dohoda v Mnichově (podepsali ji Adolf Hitler za Německo, Benito Mussolini za Itálii, Édouard Daladier za Francii a Neville Chamberlain za Velkou Británii) potvrdila právo Německa na československé pohraniční území a přesně určila plán, kdy má být jaké území zabráno německými silami, a taktéž určila datum plebiscitu. Na konferenci nebyli přizváni českoslovenští zástupci, ale ani zástupci sudetských Němců, jednalo se o smlouvu mezi evropskými velmocemi. Beneš korespondenčně žádal Chamberlaina, aby se snažil hájit zájmy Československa co možná nejvíce. (Brügel 2006, s. 636-639)

Mnichovská dohoda je z pohledu česko-německých vztahů zcela zásadním milníkem. Poprvé v historii od sebe byla oddělena území, na nichž žili Češi, od oblastí na nichž žili Němci. Německo vyšlo jako vítěz, získalo území o rozloze 28 000 km², na kterém žilo 3,7 milionů obyvatel. Československo naopak přišlo o důležitou hospodářskou a strategickou oblast. Rozestavěné vojenské opevnění na hranicích bylo taktéž ztraceno. První republika přestala existovat. (Sládek 2002, s. 127)

4. 5. Vývoj po Mnichovu

Okamžitě po faktickém zániku Československa (Německo obsadilo zbytek země 15. března 1939 a ukázalo tak, že dohodu z Mnichova nerespektuje) a po začátku Druhé světové války začala česká politická reprezentace se spojenci vyjednávat, jak by mělo Československo vypadat „po Hitlerovi“. Hlavní tváří české strany byl prezident Edvard Beneš, za Němce mluvil Wenzel Jaksch. Zajímavé je, že už v této době se začalo mluvit o jakémsi přesunu obyvatelstva, zatím ovšem pouze v rámci Československa. I Jaksch podporoval přesuny, ale jeho strana v exilu je odmítala. (Brügel 2008, s. 39-4)

Jaksch vyjádřil pochybnosti o tom, zda bude možné soužití Čechů a Němců v jednom státě s předmnichovskými hranicemi. Podle něj byla sudetoněmecká delegace ohledně otázky soužití rozdělena, polovina podporovala předmnichovské hranice a polovina chtěla

společný stát s Německem. Poté navrhl jakýsi kompromis – Československo bude souhlasit s federalizací a Jakschovi sociální demokraté se pokusí Němce přesvědčit ke spolupráci s Čechy. Beneš ale tento návrh odmítl a taktéž zavrhl např. dvojjazyčné regiony. (Sládek 2002, s. 141-142)

Vývoj vztahů mezi Čechy a Němci tedy nemá své ohnisko „doma“ v Československu, ale v zahraničí. I když česko-německé vztahy byly samozřejmě velice poznamenány činy nacistů na území Protektorátu, např. masakr v Lidicích, Heydrichovo působení, holocaust českých Židů etc., právní podobu řešení problematických vztahů ovšem vytvářely západní spojenecké vlády. (Sládek 2002, s. 141-142)

Začala se formovat idea československého zahraničního vojska – i zde se názory uvnitř německých sociálních demokratů velmi lišily – zatímco Fritz Kessler a Richard Reitzner se podepsali pod výzvu ke vstupu do československého vojska, Wenzel Jaksch s tím nesouhlasil a namítal, že taková prohlášení bude možno dělat až v době, kdy bude vyřešena otázka budoucího československo-německého poměru. Zároveň ovšem nebránil jednotlivcům na základě své svobodné vůle do ozbrojených sil vstupovat. (Brügel 2008, s. 18-20)

Velice důležitým faktorem bylo též anulování Mnichovské dohody, což v exilu Beneš prosazoval od začátku války. To se mu také podařilo, a sice 5. srpna 1942 ve Velké Británii. Dále anulovala dohodu 29. září Francie. Beneš měl tudíž velmi dobrou pozici, jelikož jeho vláda byla uznávána jedinou legitimní. Posledním problémem a překážkou pro ucelenou koncepci Československa po válce bylo tedy vyřešení česko-německých vztahů. (Sládek 2002, s. 136)

Beneš se postupem času začal radikalizovat a prosazovat striktnější řešení situace. Hlavním proponentem odsunu německého obyvatelstva byla KSČ. Ta zastávala tento názor z pragmatických důvodů, v té době nebyl komunismus mezi německým obyvatelstvem příliš rozšířený a odsun Němců by tedy pomohl zvýšit vliv KSČ v zemi. Dále by Československo přišlo o ekonomicky velmi aktivní a pro hospodářství důležitou část obyvatelstva, což by pomohlo při budování socialistické ekonomiky a orientaci na SSSR. Navíc byly součástí sovětského imperialismu prvky jakéhosi slovanského nacionalismu – odsun Němců by znamenal konec přítomnosti germánského živlu na území Československa. Neochotu jednat s Němci ovšem nevyjadřovali pouze komunisté, ale také odbojové organizace v Protektorátu. Obyčejní čeští obyvatelé navíc hleděli na Němce jako na nepřátele. Všem výše uvedeným argumentům navíc nepomáhaly teoretické nacistické

plány s českým obyvatelstvem, a to pokud by Německo válku vyhrálo a mělo možnost svoji ideologii naplno prosadit, jednalo by se pravděpodobně o konec existence českého národa. (Brügel 2008, s. 84-86)

4. 6. Odsun jakožto řešení československých problémů

I Edvard Beneš postupem času začal odsun podporovat a snažil se pro něj získat podporu mezi západními zeměmi a Sovětským svazem. Odsun obyvatelstva na základě národní příslušnosti ovšem nutně evokoval nacistické praktiky, Beneš se tedy musel snažit odsun obyvatelstva vysvětlit jako řešení v souladu s demokratickými principy Československa. Argumentem pro odsun byl fakt, že přesuny obyvatelstva v Evropě již proběhly, zejména se jednalo se o výměny obyvatelstva mezi Řeckem a Bulharskem a Řeckem a Tureckem, které proběhly po konci První světové války. Tyto přesuny se ale v mnohém lišily, např. tím, že se jednalo o výměnu obyvatelstva, nikoliv o jednosměrný transfer příslušníků jednoho národa do jiné země. Navíc se jednalo o přesun několika tisíc obyvatel, ne několika milionů, jak tomu mělo být v případě Československa. (Brügel 2008, s. 279-281)

I přesto se Beneš snažil vydávat odsun za konečné řešení problémů v soužití mezi Čechy a Němci v Československu. Dne 4. června 1942 byl Beneš informován ústy přiděleného zprostředkovatele britské vlády při československé exilové vládě, že britská strana nemá proti odsunu německého obyvatelstva námitek. Koncepce Československa jako národního a homogenního státu se zdála být nejjednodušším řešením všech problémů. Beneš poté předložil návrh sovětskému velvyslanci v Londýně a poté odjel do USA, kde se dozvěděl, že SSSR s odsunem souhlasí. Poslední „ano“ tedy potřeboval Beneš slyšet z úst amerického prezidenta Franklina Roosevelta, který mu také souhlas udělil. Roku 1943 byl prakticky osud českých Němců zpečetěn (samozřejmě z tehdejšího hlediska v případě, že nacistické Německo bude poraženo). (Sládek 2002, s. 145)

Odsun německého obyvatelstva se stal běžnou praktikou. Nejednalo se totiž pouze o Němce československé, ale taktéž o Němce z Polska, Nizozemska, Francie, Itálie, Belgie a Lucemburska. Odsunutí německého obyvatelstva se dostalo oficiálního mezinárodního uznání na konferenci v Postupimi v roce 1945 (konkrétně se o této praxi mluví v Článku XIII postupimské deklarace). Ta byla podepsána Harry Trumanem (USA), Josifem V. Stalinem (SSSR) a Winstonem Churchillem (Velká Británie). Výše zmíněný článek taktéž stanovuje, že odsun musí proběhnout za každých podmínek „spořádaným a humánním způsobem.“ (Sládek 2002, s. 146)

4. 6. 1. Koho vysídlit?

Hlavním dokumentem, kterým se měla řídit poválečná výstavba Československa, se stal tzv. Košický vládní program. Ten se samozřejmě mimo jiné vyjadřoval i k otázce sudetských Němců a Maďarů. V programu se mluví o tom, že československé občanství bude potvrzeno Němcům, kteří prokázali svoji loajalitu republice. S kolaboranty měla československá státní moc zacházet tvrdě a neúprosně. Košický program tedy vůbec nebyl výzvou nebo přizváním Němců k budování nového poválečného Československa, ale spíše pasivním potvrzením toho, že jen některým Němcům bude uděleno občanství. Zároveň se v programu mluví o uzavření všech německých škol, které podle něj sloužily jakožto „hnízdno nacismu“. Němci, u kterých nebude prokázána protifašistická činnost, přijdou o československé občanství a budou si o něj moci opětovně zažádat. Naopak osoby německé národnosti, které se přistěhovaly po uzavření Mnichovské dohody, budou z republiky vypovězeny. V této době se pohlíželo např. na Maďary stejnou optikou jako na Němce, ovšem postupem času československá vláda přehodnotila tvrdé protimaďarské postoje pod vlivem maďarských komunistů. (Brügel 2008, s. 176-179)

Tyto závěry Košického vládního programu bohužel nereflektovaly nálady československé společnosti. Češi a Slováci měli k Němcům velmi negativní vztah a požadovali radikální řešení, které jim slibovala i rétorika nové hlavní síly v československé společnosti – komunistické strany. Paradoxně naprosto základní součástí komunistické ideologie měl být internacionalismus, přesto podněcovali a podporovali nacionalistické nálady v československé společnosti. V reakci na to začal podobnou rétoriku používat i Beneš, který mluví o stoprocentní likvidaci Němců. (Brügel 2008, s. 180)

4. 6. 2. Němečtí antifaašisté

Ihned po skončení války začali z ústraní vystupovat i němečtí antifaašisté. Pro ně byly poměrně dobré podmínky v západních Čechách, především na územích obsazených americkou armádou, kde se někteří funkcionáři dokonce ujímali politických postů, např. v Karlových Varech. Československá vláda si ovšem nepřála, aby Němci drželi jakékoliv reprezentativní a politické pozice a němečtí politici byli brzy ze svých pozic vytlačeni. Na území obsazeném Rudou armádou nebylo od počátku německé angažování v politice možné a zajímavé je, že dokonce i němečtí komunisté čelili problémům. Němečtí antifaašisté se tedy začali zabývat především pomocí svým spoluobčanům, kteří měli čistý štít a nekolaborovali s nacisty. Byly vytvářeny tzv. antifaašistické výbory, které komunikovaly s československou státní mocí a intervenovaly ve prospěch ostatních

Němců. Tato činnost byla velmi důležitá hlavně proto, že bezprostředně po válce začínají tzv. divoké odsuny, jenž ty byly v režii lokálních českých skupin, které se pasovaly do role vůdců lidu. I tyto skupiny ovšem často uznávaly závěry antifašistických výborů. (Brügel 2008, s. 183-184)

Velkou otázkou bylo taktéž občanství Němců. Československá vláda se hlásila k odkazu První republiky a neuznávala závěry Mnichovské dohody, mezi kterými bylo i říšské občanství pro české Němce. Čistě logicky by tedy mělo být všem Němcům už v roce 1945 uděleno československé státní občanství, to ovšem uděleno nebylo a vláda v této otázce prozatím mlčela. Dne 2. srpna 1945 ale rozhodla, že Němci ztratili československé občanství nabytím občanství německého. To ovšem vylučovalo dvě skupiny: slovenské Němce (ti měli po celou válku slovenské státní občanství) a samozřejmě Židy. Taktéž zde bylo několik německých antifašistů, kterým se podařilo vyhnout německému občanství. Bohužel i třetí jmenované skupině vláda občanství dne 10. srpna odejmula (Brügel 2008, s. 185-186)

4. 6. 3. Vlastní odsun

Vlastní organizovaný odsun Němců začal v lednu 1946, první vlak vyjel 25. ledna. Konečný požadavek Československa bylo odsunutí přibližně 2 500 000 osob německé národnosti (toto číslo bylo odhadem vlády) 200 000 Němců podle ní zahynulo ve válce a přibližně 200 000 dalších již odešlo ze země ihned po ukončení války. Celou akci organizovalo československé Ministerstvo vnitra. Odsun probíhal následujícím způsobem: nejdříve bylo vytvořeno 107 sběrných středisek po celé Republice (každé bylo určeno pro 1200 osob), z těchto bodů byl transfer dále organizován. Lidé byli odsunuti po železnici, dostali třídenní příděl potravin a s sebou si mohli vzít 50 kg zavazadel a 1000 marek. (Sládek 2002, s. 148-149)

Odsun probíhal rychle – vypravovány byly nejprve čtyři vlaky za den, poté se jejich počet zvýšil až na šest, později znovu klesl na čtyři, a nakonec se odsun úplně pozastavil. Důvodem bylo přelidnění americké okupační zóny. (Sládek 2002, s. 149)

Do americké zóny mělo být přesunuto celkem 1 750 000 osob, do sovětské pak 750 000. Transfer do sovětské zóny byl zahájen 10. června a poté probíhal až do 12. října 1947, kdy byl prohlášen za ukončený.

V Československu zůstalo pouze 192 000 Němců. Pro srovnání – počet osob německé národnosti před Mnichovskou dohodou činil 3 318 445. V zemi tedy zůstalo pouze 6 % německých obyvatel. (Sládek 2002, s. 151)

5. Znovuotevření problému odsunu v 90. letech

Odsun tří miliónů českých Němců z území Československa znamenal velkou změnu jak pro dějiny české a německé, tak pro podobu střední Evropy. Bylo ukončeno několikasetleté soužití mezi dvěma národy v rámci jedné země: nejdříve knížectví, posléze království, a nakonec demokratické republiky. Situace v Evropě po konci druhé světové války je sama o sobě naprosto novou kapitolou v dějinách lidstva. Studená válka, tedy celosvětový konflikt mezi socialismem a kapitalismem, naprosto zničil představy politiků jako byl Edvard Beneš o sblížení se mezi Východem a Západem. Češi, stejně tak jako část Němců (občané NDR), se na takřka 40 let ocitli pod vlivem totalitního socialistického režimu. I když by se mohlo zdát, že odsun samotný prakticky jaksi uzavírá téma vztahů mezi Čechy a českými Němci, opak je pravdou. I když spolu už národy nežijí na českém území ve stejném poměru jako před válkou, je naprosto logickým krokem zkoumat podstatu a vývoj složitých vztahů mezi oběma národy.

Do Československa proniká zcela nový historiografický přístup, vlastně importovaný komunisty – dialektický materialismus. Ten ovlivňuje pohled na zkoumání otázky česko-německých vztahů. Zatímco dříve byli Němci vnímáni jako nepřátele z hlediska národnostního, nyní se pohled na ně mění. Nutno poznamenat, že většina historiků v poválečné éře patřila k mladší generaci a byla věrná marxistické ideologii a že KSČ provedla v řadách inteligence velmi efektivní čistky. Marxističtí badatelé tedy zkoumali vztahy mezi Čechy a Němci z materialistického hlediska. Němci nyní již nebyli nepřátelé českého národa, protože byli Němci. Z pohledu marxistické historie ovšem většina Němců patřila k městskému patriciátu (tedy buržoazii) a jako takoví se podíleli na vykořisťování pracujícího lidu. (Seibt 1993, s. 357-360)

5. 1. Poválečná organizace sudetských Němců

Abychom pochopili, proč jsou zájmy sudetských Němců až do dnešní doby zastávány různými organizacemi sudetských Němců (např. Sudetoněmecké krajanské sdružení, Sudetendeutsche Landsmannschaft), je třeba vysvětlit, jak a v jakých podmínkách sudetoněmecké organizace po odsunu německého obyvatelstva vznikaly. Vzhledem k tomu, že odsun osob německé národnosti do tehdy vítěznými mocnostmi okupovaného Německa (a to nejen z Československa, ale i z mnoha dalších území) vytvořil na místě určení – tedy většinou v americké či sovětské okupační zóně – mnoho sociálních problémů, snažili se sudetští Němci od počátku vytvořit zastřešující organizace pro svoje krajany, které by jim tyto problémy pomáhaly překonat. Je logické, že první dvě takové organizace byly postaveny na dvou nejsilnějších myšlenkových proudech, které oscilují sudetoněmeckou historií už od 19. století. Jedná se samozřejmě o křesťanskosociální a sociálnědemokratickou ideologii. Prvním spolkem, který vzniká již v roce 1946 v Bavorsku, je tzv. Ackermann-Gemeinde. Ten vznikl v křesťanském prostředí a jeho hlavním úkolem bylo spojovat rozbité rodiny, zprostředkovávat pracovní kontakty atd. Ackermann-Gemeinde stavěla především na křesťanských principech solidarity a křesťanské etice. V deklaraci spolku je výslovně řečeno, že sudetští Němci se práva na svoji vlast nevzdají. Zároveň ovšem spolek deklaruje, že Němci se musí vyvarovat pocitů jako je odplata nebo revanšismus a že problém vysídlení německého obyvatelstva musí být řešen v bratrském tónu v duchu křesťanských hodnot a humanity. V Ackermann-Gemeinde byl činný i např. Hans Schütz, který prosazoval zákon o náhradě utrpěných škod.⁴ (Seibt 1993, s.339-341)

Jak již bylo řečeno, kromě křesťanského prostředí vznikaly organizace na pomoc odsunutým lidem v nouzi i v sociálně-demokratickém prostředí. Roku 1947 byla založena tzv. Seliger-Gemeinde – ta se názvem odvolávala na prvního předsedu německých sociálních demokratů v Československu – Josefa Seligera⁵. Dále vzniká roku 1947 např. Witiko-Bund (jméno podle názvu románu Adalberta Stiftera). Tato organizace vznikla spíše v pravicovém prostředí. Všechny tyto organizace se hlásí k sudetoněmeckému právu na sebeurčení a vycházejí z odlišných ideologických pozic. Roku 1950 je poté založeno

4 Zákon o náhradě utrpěných škod byla finanční kompenzace německým občanům SRN, která byla vyplacena osobám, jež zasáhly organizované odsuny či nálety. Nárok na tuto pomoc tedy ve výsledku měly přibližně ¼ obyvatelstva.

5 Josef Seliger (16. 2. 1870 – 18. 10. 1920) byl sudetský sociálnědemokratický politik a první předseda Německé sociálně demokratické strany dělnické v ČSR.

Sudetoněmecké krajanské sdružení (Sudetendeutsche Landsmannschaft), jehož mluvčím se stává Rudolf Lodgman⁶ von Auen. (Seibt 1993, s. 341-345)

I přes tuto reprezentaci se ovšem sudetští Němci v politickém systému SRN příliš neprosazují a mezi nimi a většinovým německým obyvatelstvem panuje neutrální vztah. Během období socialismu v Československu se průlom v řešení sudetoněmecké otázky nepodařil. Roku 1964 prohlásil západoněmecký kancléř Ludwig Erhard, že SRN nemá vůči Československu žádné teritoriální nároky. Roku 1973 byly poté obnoveny diplomatické styky mezi oběma zeměmi v rámci tzv. Ostpolitik Willyho Brandta. (Seibt 1993, s.352-355)

5. 2. Vývoj vztahů v 90. letech 20. století

Novou kapitolou v česko-německých vztazích byla 90. léta, tedy období po pádu socialismu v Československu (a NDR a v dalších zemích). Nová československá, potažmo česká, demokracie mohla být úrodnou půdou pro mezinárodní diskusi mezi Čechy a Němci. Otázka odsunu českých Němců rezonovala českou politickou scénou po celá 90. léta. Velmi důležitým dokumentem pro normalizaci česko-německých vztahů je tzv. Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich rozvoji podepsaná roku 1997 zástupci ČR a SRN. Text této dohody rozebereme níže podrobněji.

O povinnosti omluvit se sudetským Němcům za způsobená příkoří se zmínil v roce 1989 už první československý a český demokraticky zvolený prezident Václav Havel. V průběhu 90. let se staly vztahy potom s naším západním sousedem velmi důležitým tématem, který ovlivňoval veřejné mínění. Nové politické prostředí ovšem umožnilo vést po dlouhé době naprosto svobodně společný dialog mezi Čechy a Němci, např. konference v Jihlavě roku 1994, společný projekt Ackermann-Gemeinde a Nadace Bernarda Bolzana. Bylo nyní možné otevírat nebo znovuotevírat určité sporné otázky mezi Čechy a Němci a řešit je. Velmi důležitým aspektem v česko-německých vztazích byla také Evropská unie, otázka EU je zmíněna i v Česko-německé deklaraci.⁷

⁶ Rudolf Lodgman von Auen (21. 12. 1877 – 11. 12. 1962) byl sudetským politikem. Aktivní byl již od dob Rakouska-Uherska. Za období První republiky kritizoval začlenění německy mluvících oblastí do ČSR. Po Druhé světové válce je aktivní v hnutí sudetských Němců a stává se mluvčím Sudetskoněmeckého krajanského sdružení.

⁷ *Češi a Němci - historická tabu = Tschechen und Deutsche - historische Tabus*. 1. vydání. V Praze: Nadace Bernarda Bolzana, 1995. 349 stran, 24 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 80-901533-2-1.

5. 3. Deklarace

Česko-německá deklarace byla podepsána 21. ledna 1997 mezi českou a německou vládou. Za českou stranu podepsal deklaraci tehdejší premiér Václav Klaus a ministr zahraničí Josef Zieleniec. Za SRN podepsali dohodu spolkový kancléř Helmut Kohl a ministr zahraničí Klaus Kinkel. Deklarace je ukončením některých událostí 20. století, které se dotýkají Čechů a Němců. V osmi člancích deklarace se řeší minulost i budoucnost česko-německých vztahů.

V prvním článku se hovoří o společných hodnotách Spolkové republiky Německo a České republiky: demokracii, svobodě, lidských právech apod. To tvoří základní předpoklad pro diskusi mezi oběma národy, neboť v tomto případě je diskuze důležitější než v mnoha jiných tématech, které nejsou tak problematické.

Druhý článek je vlastně německé doznání k odpovědnosti za Mnichovskou dohodu, která vedla k mnoha křivdám. Ať už v podobě vystěhovávání lidí z pohraničí nebo konečně i k totální likvidaci demokratické Československé republiky. Zároveň německá strana uznala, že tyto skutečnosti nakonec vedly k poválečné atmosféře, která měla za následek vyhnání milionů Němců.

Třetí článek je obdobný, ovšem z perspektivy České republiky. Češi litují křivd, které byly způsobeny poválečnými odsuny, a taktéž porušování lidských práv a zásad humánního jednání. Dále vyjadřují politování nad tím, že tyto činy nebyly nijak potrestány.

Čtvrtý článek je proklamací toho, že tyto věci minulosti mají v minulosti zůstat a že důležitá je především budoucnost obou národů. Na prvním místě mají být vždy snahy o porozumění a vzájemnou shodu.

Pátý článek se zabývá statutem německé menšiny v ČR a české menšiny v Německu. Zdůrazňovaná je důležitá role obou menšin ve vzájemných vztazích.

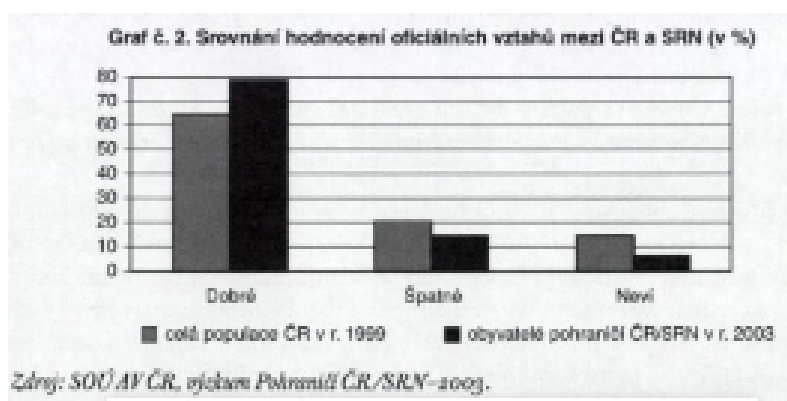
Šestý článek se dotýká otázky českého vstupu do struktur Evropské unie. V tomto ohledu považují obě strany tento krok za důležitý. Společné členství v EU nabízí nové možnosti ekonomické spolupráce.

Sedmý článek hovoří o založení Česko-německého fondu budoucnosti (Deutsch-Tschechischer Zukunftfonds). Německo se zavazuje vložit do něj částku 140 milionů DM a ČR 440 milionů Kč. Správa fondu bude upravena zvláštní dohodou. Účelem fondu bude financování společných projektů. Německá strana se opět hlásí ke svému závazku vůči

obětem nacionálněsocialistické diktatury a projekty by proto měly zahrnovat reparace obětem režimu.

Poslední osmý článek mluví o nutnosti společného zkoumání česko-německých vztahů, a to zejména v období první poloviny 20. století. Bude zřízeno česko-německé diskusní fórum, které bude hrazeno z fondu popsaného v článku VII.⁸

6. Vztahy v devadesátých letech 20. století z hlediska veřejného mínění

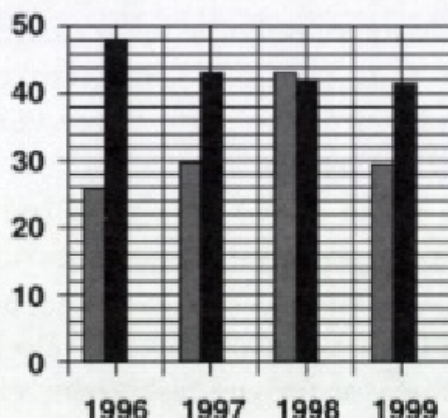

Převzato z: HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 546 s. ISBN 80-246-1007-8.

Vnímání vztahů mezi ČR a Německem je zachyceno na grafu č. 2. Proběhla dvě šetření, a to v roce 1999, kdy byla mezi respondenty celá populace ČR, a následně v roce 2003, kdy byli dotázáni obyvatelé pohraničí. Z grafu plyne, že většina obyvatel považuje vztahy za dobré, konkrétně přes 60 % mezi obyvateli ČR a téměř 80 % mezi obyvateli pohraničí. Dále je vidět, že lidé žijící v pohraničí mají k Němcům lepší vztah než lidé ve vnitrozemí. To může být způsobeno větší provázaností českého pohraničí s Německem. Častým jevem jsou např. tzv. pendleři, tedy lidé s českým občanstvím, pracující v Německu apod.

⁸ Česko-německá deklarace. *Velvyslanectví SRN v Praze* [online]. [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://prag.diplo.de/cz-cs/themen/politik/seite-deutsch-tschechische-erklaerung-cz/1126730>

Graf č. 3. Srovnání míry vlivu Německa a dalších členských zemí EU na průběh vstupu ČR do Evropské unie

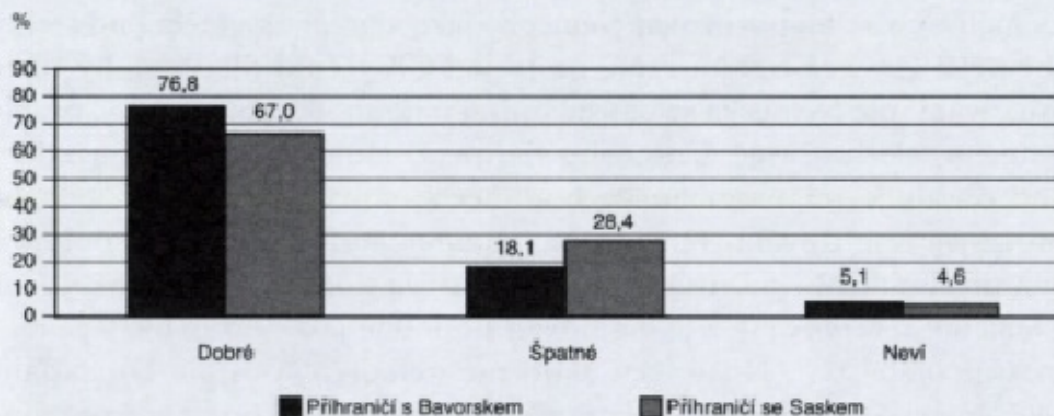
Poznámka: Levý sloupec označuje podíl těch, kteří si mysleli, že SRN měla výrazně větší možnost ovlivnit náš vstup do EU, zatímco pravý sloupec zobrazuje podíl názorů, že SRN měla stejný vliv na vstup ČR jako jiné členské země EU.

Zdroj: Sociologický ústav Akademie věd ČR. Výzkum České pohraničí 1996-1999.

Převzato z: HOUŽVIČKA, Václav. Návraty sudetské otázky. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 546 s. ISBN 80-246-1007-8.

Na grafu č. 3 je znázorněna míra vlivu Německa na vstup ČR do Evropské unie v porovnání s osadními členskými státy z pohledu české veřejnosti. Lze odvodit, že s přibližujícím se datem vstupu ČR do EU si Češi mysleli, že Německo má větší vliv na vstup republiky do EU a naopak klesal podíl těch, kteří zastávali názor, že vliv Německa je srovnatelný s ostatními členy.

Graf č. 4. Hodnocení vstupu ČR do EU mezi obyvateli bavorského a saského příhraničí s Německem

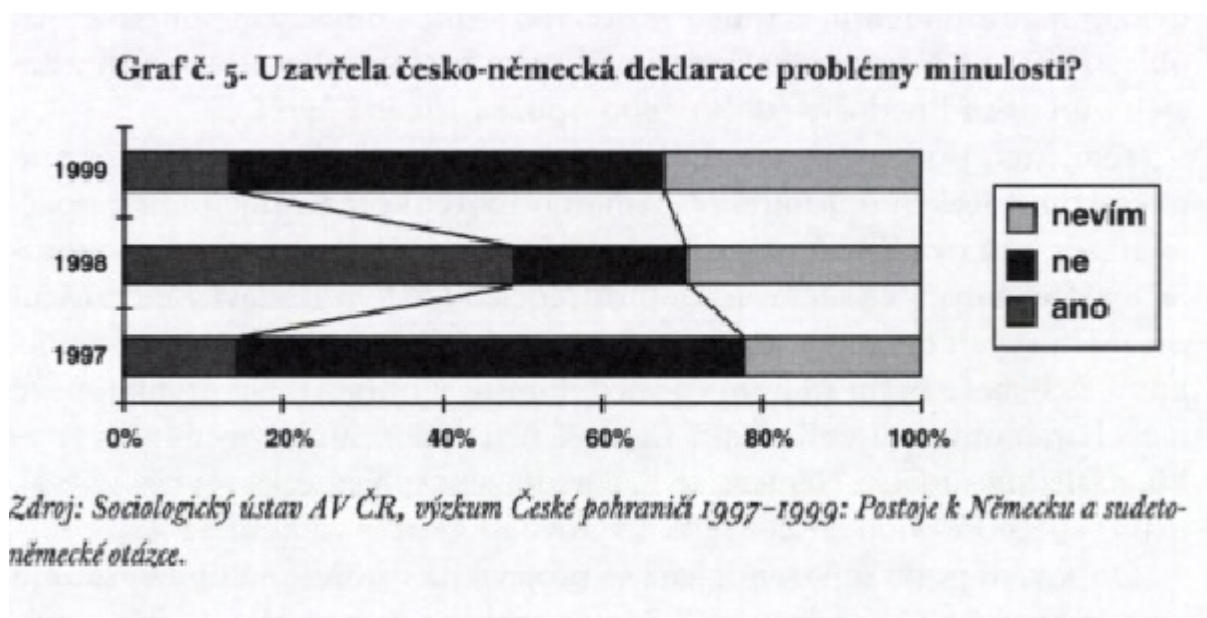

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Pohraničí ČR/SRN-2003.

Převzato z: HOUŽVIČKA, Václav. Návraty sudetské otázky. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 546 s. ISBN 80-246-1007-8.

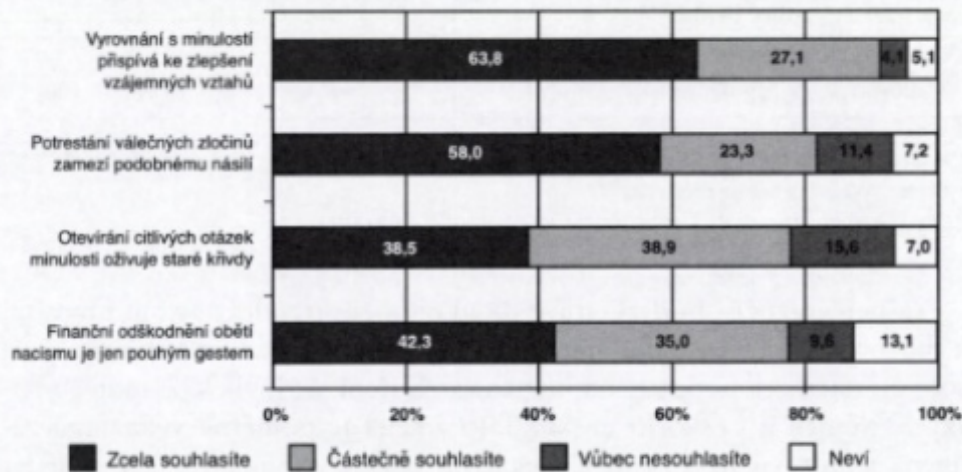
Na výše uvedeném grafu (graf č. 4) jsou zobrazeny výsledky hodnocení vstupu ČR do EU mezi obyvateli Saska a Bavorska. Obě spolkové země vnímaly vstup velmi pozitivně, Bavoři dokonce kladněji (76,8 %) než Sasové (67 %).

Níže uvedený graf (graf č. 5) zobrazuje názory obyvatel na česko-německou deklaraci v jednotlivých letech. Lze konstatovat, že vyjma roku 1998 si většina obyvatel (zhruba 60 %) nemyslí, že by deklarace vyřešila křivdy minulosti. Zajímavé ovšem je, že postupně klesá podíl lidí bez jasného názoru.

Převzato z: HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 546 s. ISBN 80-246-1007-8.

Graf č. 6. Názor na otázky spojené s vyrovnáním s minulostí

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Pohranič ČR/SRN-2003.

Převzato z: HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 546 s. ISBN 80-246-1007-8.

Další šetření, zobrazené na grafu č. 6, se věnovalo postoji obyvatel k otázkám spojeným s vyrovnáním se s minulostí. Naprostá většina Čechů (91 %) si myslí, že vyrovnání s minulostí přispívá ke zlepšení vzájemných vztahů. Dále téměř 74 % obyvatel si myslí, že potrestání válečných zločinců zamezí podobnému násilí. Co se týče otevírání citlivých otázek ohledně minulosti, tak si 83,4 % obyvatel myslí, že oživují staré křivdy. Poslední otázka se týkala názoru, že finanční odškodnění obětí nacismu je jen pouhým gestem, s čímž souhlasí 77,3 % dotázaných. Naopak 9,6 % s tímto názorem zcela nesouhlasí.

Závěr

Ich habe in meiner Arbeit das Thema „Die Beziehungen zwischen den Tschechen und tschechischen Deutschen und ihre Entwicklung“ verarbeitet. Dieses Thema ist auch heute sehr aktuell. Ich habe die Beziehungen zwischen den zwei Nationen aus einer geschichtlichen Sicht untersucht.

Die Beziehungen zwischen Tschechen und Deutschen sind heutzutage auf einem guten Niveau. Beide Länder sind Mitglieder der EU und NATO. Deutschland spielt für die Wirtschaft der Tschechischen Republik eine große Rolle, beide Staaten sind demokratisch und in beiden sind die Menschenrechte garantiert. Das heißt aber nicht, dass die Geschichte keine Rolle mehr spielt.

Die historischen Beziehungen zwischen den Deutschen und Tschechen sind für die Geschichte Mitteleuropas sehr wichtig. Diese zwei Völker haben das Heilige römische Reich, aber auch die Habsburger Monarchie sehr beeinflusst. Mein Hauptziel war (nach der Einleitung) die Ausarbeitung einer übersichtlichen Zusammenfassung. Das ist mir hoffentlich gelungen. Es ist aber nicht so schwer, eine solche Zusammenfassung zu verfassen, ihrer Wert ist selbstverständlich mehr wichtig.

Der erste wichtige Begriff in meiner Arbeit war „das Volk“ oder „die Nation“. Wenn man über Beziehungen zwischen zwei Nationen eine Arbeit schreibt, kommt diese Frage ganz immer am Anfang an die Reihe. Seit wann war die Nationalität so wichtig? Man kann selbstverständlich nicht ein konkretes Jahr nennen. Es ist aber klar, dass die nationalistische und patriotische Gedanken sich in dem 19. Jahrhundert durchsetzten. Das ist auch der Grund, warum meine Arbeit mit dem Revolutionsjahr 1848 anfängt. Diese Reihe von Aufständen wurde von dem Nationalismus (sowie von dem Liberalismus) sehr stark beeinflusst. Hier beginnt auch der neuzeitliche Konflikt zwischen den Deutschen und den Tschechen in Tschechien. Die Habsburger Monarchie war ein multinationaler Staat und die Tschechen waren zusammen mit den Deutschen und Ungarn die wichtigsten Völker. Auf dem Gebiet von den Ländern der Böhmisches Krone lebten zwei Nationen – Deutsche und Tschechen. Es gab in der Vergangenheit zwischen diesen zwei Gruppen fast keine Konflikte – die Religion war in der vorrevolutionären Zeit das wichtigste. Beide Völker waren katholisch (nach der Rekatholisierung in dem 17. Jahrhundert), deshalb gab es keine wichtigen Unterschiede.

In dem 19. Jahrhundert entsteht aber die Zeit des Nationalismus und die Nation wurde das wichtigste. Die Nation existierte selbstverständlich auch früher, aber sie wurde als etwas

nebensächliches betrachtet. Die Tschechen und die Deutschen waren ein Volk. Das Volk hatte dann zwei Untergruppen, die deutschsprachigen Tschechen und die anderen, die die tschechische Sprache benutzten. In dem 19. Jahrhundert kommt aber ein Wandel und die Zugehörigkeit zu einem Volk wurde das wichtigste. Hier begann auch meine Arbeit.

Die Beziehungen zwischen den Deutschen und Tschechen waren sehr veränderlich. In dem 19. Jahrhundert gab es am Anfang eine Zusammenarbeit zwischen den zwei Völkern, aber im Laufe der Zeit hat das sich verändert. Unter der Herrschaft von Habsburgern waren Tschechen und die tschechischen Deutsche Konkurrenten. Während der Tschechoslowakei gab es wieder eine Zusammenarbeit, aber dann kam Hitler und das Münchener Abkommen und natürlich die Abschiebung der Deutschen aus der Tschechoslowakei.

Während des Kommunismus war es nicht möglich die Geschichte objektiv zu forschen unter dem Einfluß vom Marxismus.

Die Arbeit selbst habe ich in drei Teile verteilt. Diese Teile haben immer einen thematischen Inhalt. Ich habe mich dafür entschieden, weil ich dachte, dass man so die Entwicklung der Beziehungen besser vergleichen kann. Diese Verteilung hatte auch einen logischen Zweck – jeder Teil beginnt und endet mit einem wichtigen Ereignis (Das Revolutionsjahr 1848, der erste Weltkrieg, das Münchener Abkommen, die Abschiebung der Deutschen aus der Tschechoslowakei und die Deutsch-Tschechische Erklärung). Die Verteilung ist eine gute Idee, wenn man eine solche Arbeit schreibt.

Ganz wichtig war auch die Literatur. Ich habe deutsche und tschechische Literatur benutzt. Es ist sehr wichtig, wenn man über einen nationalen Konflikt schreibt, die Quellen von beiden Seiten des Konflikts zu benutzen. Ich habe fast keine Unterschiede in der Literatur gefunden, das habe ich von dem Schreiben der Arbeit nicht erwartet.

Sehr wichtig ist die Objektivität und es ist auch wahrscheinlich die schwerste Aufgabe für Historiker. Wenn man Sympathie zu einer Seite hat, ist es sehr kompliziert objektiv zu sein.

Man kann auf dem Beispiel von Tschechen und Deutschen sehen, dass die Beziehungen zwischen verschiedenen Gruppen sehr kompliziert und sehr wechselhaft sind. Man kann kaum die „gute“ und die „schlechte“ Seite des Konflikts bestimmen, es ist immer ein komplexes Problem.

Seznam použitých informačních zdrojů

Tištěné zdroje

1. BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Vyd. 1. Praha: Academia, 2006. 846 s. Historie. ISBN 80-200-1440-3.
2. BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1939-1946*. Překlad Petr Dvořáček. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 415 s. Historie. ISBN 978-80-200-1637-9.
3. *Češi a Němci - historická tabu = Tschechen und Deutsche - historische Tabus*. 1. vydání. V Praze: Nadace Bernarda Bolzana, 1995. 349 stran, 24 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 80-901533-2-1.
4. KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Vydání 1. Praha: Academia, 1990. 508 stran. ISBN 80-200-0337-1.
5. RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. 2. vyd., (V Melantrichu 1.). Praha: Melantrich, 1993. 295 s. České myšlení; sv. 17. ISBN 80-7023-147-5.
6. SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Překlad Petr Dvořáček. Vyd. 1. Praha: Academia, 1996. 464 s. ISBN 80-200-0577-3.
7. SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha: Pragma, 2002. 205 s. ISBN 80-7205-901-7.

Internetové zdroje

1. Česko-německá deklarace. *Velvyslanectví SRN v Praze* [online]. [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://prag.diplo.de/cz-cs/themen/politik/seite-deutsch-tschechische-erklaerung-cz/1126730>
-